

Türkiye’de Vakıfların, Kâr Amacı Gütmeyen Sosyal Politika İşlevleri: “Sosyal Millet” Anlayışı

Foundations in Turkey, Profit Nonprofit Social Policy Functions: “Social People”

Yasin Yılmaz¹

Öz

Sosyal politika sanayi devriminin olumsuz etkilerine çözüm aramak amacıyla ortaya çıkan bir bilimdir. Sosyal politikanın işlevselliğini aile, din, işyeri ve piyasa, devlet ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK) sağlamaktadır. STK’larına kâr amacı gütmeyen kuruluşlar da denilebilmektedir. Çalışmamızda kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan biri olan vakıfları inceleyeceğiz. Vakıfların birçok medeniyette karşılığı bulunmaktadır. Bununla birlikte İslâm Medeniyetinin vakıfların gelişiminde oldukça büyük bir etkisi bulunmaktadır. Zira merhamet, yardımlaşma, dayanışma, birlikte yaşama arzusu ve en önemlisi de sevgi duygularını barındıran bir anlayışa sahip olan bu medeniyetin fertleri, yaptıkları işleri kâr amacı gütmeyen yapmaktadır.

Çalışmada geçmişten günümüze, kadim doğu medeniyetinin bir parçası olan Türklerde, vakıf anlayışı izah edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca doğu toplumunun yanı sıra batı toplumunda da vakıf anlayışı literatür düzeyinde irdelenerek doğu toplumu ile karşılaştırma yapılacaktır. Türk toplumunda vakıf anlayışının İslamiyet sonrasında nitelikli olarak kurumsallaştığı ve ilk eserlerini Selçuklular döneminde verdiği bilinmektedir. Çalışma, Cumhuriyet öncesi ve sonrası iki dönem olarak incelenmiştir. Cumhuriyet öncesi dönem genellikle Osmanlı döneminde vakıfların kâr amacı gütmeyen bir amaç içermesi, Cumhuriyet döneminde ise vakıf anlayışının sosyal politika işlevi irdelenecektir. Günümüz verileri Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün istatistiki verilerine dayandırılarak aktarılmıştır. Bu nitel çalışmada bütünsel yaklaşım tercih edilmiş ve dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Vakıf, Sosyal politika, Sivil toplum kuruluşu

1 Sorumlu Yazar: Yasin Yılmaz (Dr. Öğr. Üyesi), Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Balıkesir, Türkiye. E-posta: yasinyilmaz@bandirma.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4046-6580

Atf: Yılmaz, Y. (2020). Türkiye’de Vakıfların, Kâr Amacı Gütmeyen Sosyal Politika İşlevleri: “Sosyal Millet” Anlayışı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78: 283-331. <https://doi.org/10.26650/jspc.2019.78.0038>

Abstract

Social policy is a science that emerged in order to find solutions to negative effects of the industrial revolution. Family, religion, the workplace and market, state and local governments, and non-governmental organizations (NGO's) provide the functionality of social policy. NGO's can also be called non-profit organizations. In our study, we will examine foundations, one of the non-profit organizations. Foundations have equivalents in many civilizations. However, Islamic civilization has had a great influence on the development of foundations because members of this civilization have an understanding of the compassion, solidarity, desire to live together, and most importantly, feelings of love, to do their work without profit.

In this study, the understanding of foundations will be explained by Turks who are part of an ancient eastern civilization from past to present. In addition, the understanding of a foundation in western society as well as eastern society will be examined at the level of literature and a comparison will be made. Foundations in Turkish society were institutionalized after Islam and some of its first works were done during the Seljuk period. The study examined the two terms before and after the Republic. In the pre-Republic (Ottoman) period, foundations usually included a non-profit purpose. The social policy function of foundations in the Republic period will also be examined. Today's data is based on the statistical data of the General Directorate of Foundations. In this qualitative study, the holistic approach was preferred, and a documentation method was used.

Keywords

Foundation, Social policy, Non-governmental organisation

Extended Summary

The human being, the most fundamental being of the state, is social. Nations, states, and civilizations can revive society only when their focus is on the human factor. Civilizations that revive society have advanced socially, economically, politically and technologically. Their level of prosperity has increased, they have provided peace of mind, have successfully maintained their relations with other civilizations, and left positive marks in the history of the world.

The Industrial Revolution revealed the social mind of Europe. Of course, a mentality with substance and interest will bring persecution. Although the liberal economic understanding is an apparently competitive understanding, it actually brought with it a wild exploitation. In this period, working conditions were unusually bad and wages were low. In addition to male workers, female workers and even children were exposed to heavy working conditions. The “Law on the Protection of British Children” was seen as a small step in the field of social policy in 1802, and it would be a start in the acquisition of other social rights. It would be Social Politics and labor economics that would prevent social disintegration during this period. In a narrow scope, Social Policy was a means of intervention in the relations between the worker and employer, but has expanded over time to include all disadvantaged groups and all social classes.

In the 1929 economic crisis, the liberal view was replaced by the Keynesian view. After the Second World War, social welfare states were formed and for the next 30 years this was its golden age until the late 1970s oil crisis. After this crisis, the state tried to reduce many of its social duties over time, through privatization, and this situation developed the non-profit organizations of the future. Among the countries of the world, the USA is one of the most important examples of a neo-liberal approach. It is expected that the efficiency of foundations will increase in a period when NGOs are getting stronger.

Foundations have existed in many cultures since it is also suitable for the creation of humanitarian aid without profit. Although there is not a very professional foundation system in Rome, it is seen that there is a foundation culture in Byzantium. However, it can be said that foundations gained their real identity through Islamic Civilization. The main reason for this is that the

right to love and life for all living things is clearly recognized by the religion of Islam and that this right is clearly defended.

Islamic Civilization is human oriented and has an attached importance to social ties. With the order of the Prophet Muhammad, even if religious beliefs are different, kinship ties have not been broken. Islamic Civilization, where helping, doing good and dividing wealth is a religious duty, has linked these aid organizations to a systematic over time, even in the second (at the seventh year of the migration). This systematic is called *habs*, *hubs*, or “foundation” in the literature.

Foundations gained meaning when the Islamic Civilization existed in Turkey, during the Seljuk period, and reached its peak in the Ottoman period. Today, it has successfully carried out many socio-economic activities performed by states. The Ottomans further strengthened the foundation culture they inherited from the Seljuks. For this reason, foundations in the Ottoman period have many types in terms of their qualities and subjects.

The foundations weakened in parallel with the collapse of the Ottoman state. Foundations prevented the dispersion of the homeland for a while during the collapse of the Ottoman Empire. The empire was brutally criticized by some western undersecretaries, especially because of this function.

Foundations institutions, together with the establishment of the Republic of Turkey, following the adoption of the Civil Code in 1926, protects a portion of the remaining foundations from the Ottoman era and the foundation established with the new term “new foundation” has been described. Both the increase in the population and the presence of a sense of solidarity and solidarity at the core of the Turkish Nation sustained the foundation institution.

The foundations, which took a large part in the economic life during the Ottoman period, served alone in many areas. This is a civil society movement that has never been in any western state until then. It is known that foundations functioned as a social policy tool in the Republican period parallel to the Ottoman period. It is possible to gather these functions under the titles of education, housing, social activity, social assistance, care services and health.

Türkiye’de Vakıfların, Kâr Amacı Gütmeyen Sosyal Politika İşlevleri: “Sosyal Millet” Anlayışı

Sosyal Politika: Kavram ve Köken

Sosyal Politika Kavram ve Tanım

Latince kelime kökünden gelen “sosyal” kelimesi, “arkadaş, ortak, dost, yoldaş” gibi anlamlar içermektedir (Tuna ve Yalçıntaş, 1991, s.14). “Devlet ve şehir” anlamlarında kullanılan Yunanca “polis” kelimesinden türeyen “politik” kelimesi ile sosyal kelimesinin (Kessler, 1945, s.3) birleştirilmesiyle Sosyal Politika terimi ortaya çıkmıştır. Sosyal Politika kavramı ilk defa 19. yüzyılın ikinci yarısında Prof. Wilhelm Heinrich Riehl tarafından kullanılmıştır. Kavramın geniş bir çevreye yayılması ve ilmî bir terminolojide anılması ise 1873 yılında kurulan “Alman Sosyal Politikalar Derneği” ile gerçekleşmiştir. (Tuna ve Yalçıntaş, 1991, s.21 - 22) 1911 yılında Otto v. Zwiedineck – Südenhorst tarafından yazılan “Sosyal Politika” adlı eserle konu, bilimsel bir nitelik halini kazanmıştır (Özdemir, 2004a, s.31).

Sosyal Politika terimi iki anlamda karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, sosyal politikanın sosyal refahı sağlamak amacıyla yapılan toplumsal düzenleme olduğu şeklindedir. Diğeri ise bu düzenlemeleri inceleyen bilim dalının adıdır (Koyunoğlu, 2002, s.11).

Sosyal Politika dar anlamda işçi – işveren ilişkilerini konu alırken zaman içinde görev kapsamına zayıf olan her toplum biriminin sorunlarına çözüm getirmek göreviyle geniş anlamda kullanılmıştır (Taşçı, 2010, s.11 – 12).

Terim, Türkiye’de ise ilk defa Ziya Gökalp tarafından kullanılarak, Yeni Mecmua ’da, “Siyaset-i İctimaiye” şeklinde yer bulmuştur. Fransız kültüründen etkilenen ilim adamları bu terimi “İctimaî Basiret” veya “İctimaî İktisat” olarak, Alman iktisadının tesiri altında olanlar da “İctimaî Siyaset” başlığı altında ele almışlardır (Taşçı, 2007, s.6).

Sosyal Politika Amacı

Avrupa’da kapitalizmin vahşi sömürsü altında şekillenen liberal ekonomik anlayış sonucu oluşan ekonomik faaliyetler toplumda çözümü zor problemler doğurmuştur. Bu ise hem toplumsal çatışma nedenlerini gündeme taşımış hem

de toplum ve sistem arasındaki bağları kopma noktasına getirmiştir. Her sorun muhakkak çözümünü doğar mantığıyla bu toplumsal yarayı da yine toplum içinden çıkan çözüm aracı olarak Sosyal Politika sarmıştır (Koray, 2000, s.8 – 35; Kucur, 2011, s.6).

Sosyal Politikanın amaçlarını; iktisadi faaliyetlerin, gelir – servet dağılımının adilâne (Taşçı, 2011, s.20) ve ahlaki çerçeve içerisinde nasıl şekillenmesi gerektiği ve bu yolda alınacak tedbirler üzerinde durmak ayrıca toplumsal huzur ve refah çitasını yükseltmeyi hedefleyen ve sosyal sınıflar arasındaki çatışmaları çözümleyen bir amacı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır (Yazgan, 1992, s.19). Tüm bunlarla birlikte sosyal politikanın amaçları arasında, yoksulluğu azaltmak, insan haklarını da içine alacak şekilde sosyal korumayı ve sosyal güvenliği sağlamayı da saymak mümkündür (Taşçı, 2010, s.9).

Sosyal Politikayı Sağlayan Kurumlar

Sosyal politikayı sağlayan kurumlar bilinen ilk insan topluluklarından beri toplumun temelini ve birlikteliğini teminat altına alan aile, din ve devlet gibi yapılanmalardan meydana gelmektedir. İnsan toplulukları yaşam süresince tecrübelerini birbirine aktarmaları neticesinde sosyal yapılarını geliştirmiş ve daha dinamik bir hale getirmişlerdir. Bu bağlamda ortaya çıkan devletin alt kademelerinde yer alan ve bölgesel yönetim başarıları daha yüksek olan yerel yönetimlerin sosyal politik katkıları yadsınamaz. Ayrıca insanların iyilik yapmak isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve gönüllülük esasına dayalı çalışmalar yapan kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarının sosyal politikaya etkileri oldukça fazladır. Hatta toplum, sosyal devlet yapılanmalarından önce bu tip kuruluşların sayesinde, özellikle ekonomik açıdan, birlikteliğini temin etmiş ve ayakta kalabilmiştir. Endüstri devrimi ile sosyo – kültürel yapılanma kendini en çok iş piyasasında hissettirmiştir. Özellikle emek piyasasını kökten değiştirmiştir. Bu nedenle işyerleri, iş piyasası önemli birer sosyal politika aracıdır.

Aile

Sosyal politikaların tarih boyunca ilk uygulanma alanı aileler olmuştur. Özellikle Türkiye gibi nispeten de olsa hâlâ aile yapısının korunduğu ve aile arası ilişkilerin devam ettiği ülkelerde çocuklarına aileleri bakmakta, keza yaşlıların da ihtiyaçları ailenin genç üyeleri tarafından karşılanmaktadır.

Dolayısıyla sosyal gider anlamında devletin üzerindeki yükte hafiflemiş olmaktadır (Ersöz, 2000, s.16).

Din

Dini kurumların birçok ülkede gelir transferi sağlama konusunda aileden sonra ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Özellikle semavi dinler olmak üzere birçok din, başta kendi mensupları olmak üzere insana sevgi, yardım, merhamet gibi duygulara vurgu yaparak yardımlaşmayı temin etmeye çalışmıştır (Koyunoğlu, 2002, s.21).

İnsanları hiçbir karşılık beklemezsiniz hayır yapma ve infakta bulunmaya kanalize eden anlayışın kökeninde, İslâm dininin yardımlaşmayı ve dayanışmayı ön plana çıkaran düşünce tarzının yer aldığı gözlemlenmiştir (Özaydın, 2003, s.7-8). İslâm dinindeki zekât, sadaka ve fitre bunun en güzel örneklerindedir (Koyunoğlu, 2002, s.21).

Hıristiyanlık prensiplerinde ve Papalık fermanlarında, birçok alanda olduğu gibi hem sosyal hem de ekonomik alanlarda büyük etkiler bırakırken aynı zamanda işçi, işveren ve sendikaların uyması gereken kurullarda da kendini göstermiştir (Ekin, 1979, s.9, 80, 174, 178).

İşyeri ve Piyasa (Özel Sektör)

İşyeri kapsamına giren firmalar, fabrikalar, çiftlikler, üniversiteler ve diğer kamu kurumları, çalışanları için öncelikle ücret aldıkları birer kurumdurlar. Çalışanlar için işyeri, sadece ekonomik anlamda ücret aldığı bir yer değil, aynı zamanda sosyal anlamda kariyerini ve sosyal statüsünü de belirlediği mekândır (Ersöz, 2000, s.18).

Devlet yetemediği veya yürütmekte zorlandığı hizmetlerin özel sektör eliyle görülmesi için çeşitli tedbirler alarak hem bu anlamda üzerindeki ekonomik yükü hafifletmek hem de piyasayı bu yönde geliştirmek adına teşvikler uygulayabilmektedir (Çevik, 1998, s.118). Özelleştirme politikalarının hız kazandığı 1980 sonrası dönemlerde ekonomik, sosyal, politik, kültürel, hukuksal ve benzeri tüm alanlarda faaliyetler (Özdemir ve Başel ve Şenocak, 2009, s.167) özel kuruluşlar tarafından da giderek artan oranda üretilmeye başlanmıştır.

Devlet ve Yerel Yönetimler

Batıda devletin sosyal niteliğini geliştiren olayları, 20. yüzyılda yaşanan sosyo - ekonomik gelişmelerde bulmak mümkündür. Bu gelişmeler ışığında devlet sadece ekonomik, bireysel ve siyasal haklara değil aynı zamanda sosyal sorunlara da önem veren ve bunlara da çözümler üreten, liberal düşünceye rağmen, sosyal devlet özellikleriyle donanan bir yapı haline gelmeye başlamıştır. Geniş anlamda sosyal politikanın oluşturulmasında devletin rolü her alana yayılmıştır (Koray, 2000, s.49 – 50).

Devletin sosyal politika aracı olarak kullanılmasına kamu müdahalesi de denir. Kamu müdahalesi “Mevzuat” ve “Kurumlar” olmak üzere iki türlü araç kullanmaktadır (Tuna ve Yalçıntaş, 1991, s.196).

Devlet yönetiminin bir parçası olan yerel yönetimlerin, ülkelerin tarih ve kültürel farklılıkları gibi nedenlerle, sosyal politika uygulamaları da farklılık göstermektedir (Örnek, 1998, s. 71 – 120). Genel olarak ülkelerde sosyal politikaların yürütülmesinde birinci sırada yer alan kurum devlet olmuştur.

Sivil Toplum Kuruluşları (Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar)

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar veya sivil toplum kuruluşları kelime anlamı olarak, odağında kâr olmayan ve kökeni devlete dayanmayan kuruluşlar (Altan, 2007, s.26-27) olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca; Kâr gütmeyen kuruluşlar (non- profit organization- NPOs), kâr gütmeyen sektör (non- profit sector- NPS), üçüncü sektör (third sector), gönüllü kuruluşlar (voluntary organizations), özel gönüllü kuruluşlar (private voluntary organizations PVOs), hükümet dışı kuruluşlar (non – governmental organizations - NGOs),kâr için olmayan kuruluşlar (not – for – profit organizations), bağımsız sektör (independent sector), hayırsever yardım kuruluşları (charitable organizations), hayırsever kuruluşlar (philanthropic organizations), vergiden muaf kuruluşlar (tax exempt organizations), terimleri de sivil toplum kuruluşları ile aynı anlamda kullanılabilir. Sivil toplum kuruluşları, küçük yerel derneklerden, çok geniş ve profesyonel kuruluşlara kadar çok çeşitli grupları belirtmekte kullanılabilir (Özdemir ve ark., 2009, s.155).

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar terimi, bu kuruluşların çok yaygın olduğu başta ABD ve Avrupa ülkelerinde sivil toplum kuruluşları terimi yerine daha fazla tercih edilmektedir (Özdemir ve ark., 2009, s.156). Bu alanda kâr amacı

gütmeyen kuruluşlar (veya STK’lar) kavramı, “Sosyal ekonomi, birlikler ve vakıfları (gönüllü organizasyonları) içerir. Bu girişimler, işbirliği, dayanışma, kendi kendine yardım, gönüllülük ve kâr amacı gütmemesi gibi kamu ve özel sektörlerden onları ayıran genel ilkelerdir” (Kocabaş, 2010, s.29) şeklinde tanımlanmaktadır.

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, “Toplum yararı doğrultusunda sorumluluk üstlenen, resmi makamlar ile yurttaşlar arasında aracı işlevi gören bütün örgütsel yapılanmaları sivil toplum kuruluşları” olarak belirtmektedir (Ciğerdelen, 2005, s.541-543).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu ise sivil toplum kuruluşlarını, “İktidara sahip olma, para kazanma ya da yasa dışı etkinliklere girme dışında ortak amaçlara yönelmiş insanların gönüllü ve sürekli olarak, bağımsızlık temeline dayalı bir örgüt” olarak tanımlamıştır (Kocabaş, 2010, s.16).

Türkiye’de yapılan tanımlarda ise Zaim sivil toplum kuruluşlarını, “insanların çalışma ve çalıştırma özgürlüğüne sahip olarak maddi refaha ulaştığı, manevi ihtiyaçlarının tatmini için ise inanç ve dinine göre yaşama özgürlükleri gibi demokrasinin temel haklarının sağlandığı bir toplumda bireylerin bazı toplumsal sorunların hukuk sistemi içinde çözümüne katkıda bulunabilmek; kısaca kendi kendilerini yönetebilmek adına oluşturdukları baskı örgütleridir” şeklinde tanımlamaktadır (Zaim, 1997, s.297). Emre Kongar ise “devletin resmi örgütlenmesi dışında vatandaşlık bilinci ile geliştirilen gönüllü yapılanmalardır” (Kongar, 1991 s. 98-115). Şimşek tarafından yapılan tanıma göre; “Üçüncü sektör, kâr amacı taşımayan, devletten bağımsız, gönüllülük prensibi ile çalışan, belirli bir amaç etrafında toplanan bireyler tarafından oluşan ve toplumda belirli işlevleri üstlenen sektör” dür (Şimşek, 1995, s.6).

Diğer bir kaynakta ise sivil toplum kuruluşları “Devletten bağımsız, olarak, tamamen gönüllü birlikteliğe dayalı ve üyelerinin çıkarlarının ötesinde toplumsal çıkar amaçlı çalışan, kâr amaçsız ve yasal çerçevede faaliyet gösteren kuruluşlardır” (Şahin, 2007, 31).

Üçüncü sektör faaliyetleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar aracılığı ile yerine getirildiğinden, üçüncü sektör kavramının, özel sektör (piyasa) ve kamu sektörünün (devlet ve yerel yönetimler) yanında üçüncü bir sektör olduğu kanaati kabul görmektedir. Ayrıca bu kavram sosyal çerçevede faaliyet alanları

bulan ve sosyal politika açısından etkin ve etkili bir araç olan STK'dan bahsederken de kullanılmaktadır (Özdemir, 2004b, s.133-134) .

Başka bir tanımlama ise “bireylerin ortak bakış ve ortak çıkar temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki kamusal alanda meydana getirdikleri dernek, vakıf, yurttaş inisiyatifleri, sivil platform gibi örgütlerdir” (Kocabaş, 2010, s.31).

Ülkemizde yüz yıllardır zengin bir uygulama alanına sahip STK'lar, özellikle sosyal hizmet alanlarında kendini göstermiş ve bu örgütlerin gönüllülük esasına göre faaliyette bulunduğu ve günümüzde en yaygın şekli ile vakıf ve dernek adı altında faaliyetlerini yürüttüğü bilinmektedir. Tarihimizde “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” ilk olarak Selçuklu döneminde vakıf müessesesi ile başlayıp Osmanlı Devleti döneminde daha da gelişmiş hatta altın çağını yaşamış (Özdemir ve ark., 2009, s.180-181) ve genellikle dini amaçlarla kurulmuştur (Kocabaş, 2010, s.43-44).

Vakıf: Kavram ve Köken

Bu bölümde vakıflar hakkında genel bilgiler verilecektir. Bu kapsamda vakıf ve vakıfla ilgi tanımlamalar yapılacak, vakfın tarihi gelişimi, vakfın menşei hakkında bilgiler verilecektir.

Vakıf Kavram ve Tanımı

Arapça kökene sahip olan vakıf kelimesi sözlük anlamıyla durma, durdurmak (Canan, 1993: 275), harekettten alıkoyma, ayakta bekleme, hapsedme anlamları taşımaktadır (Öztürk, 1995, s.27) (Akgündüz, 1988, s.29).

Vakıf kelimesi Kuzey Afrika'da hubs veya hubus kelimeleriyle (Kuzey Afrika ülkelerinin genellikle Maliki mezhebinde olmalarının önemli bir etkisi mevcuttur) karşılık bulmuş olup bu terim, Afrika'yı bir sömürge alanına çeviren Fransızların dillerini de etkileyerek “habous” kelimesi ile karşılanmıştır (Ertunç, 2007, s.8). Vakıf kelimesinin çoğul şekilde kullanımı evkaf ve vukuf şekillerindedir (Akgündüz, 1988, s.29).

Habs veya hubs tabirleri Hz. Peygamber’in hadislerinde, sahabenin sözlerinde ve tabiinin¹ sohbetlerinde anıldığından, özellikle Maliki ve Şafi hukukçular tarafından kullanılmıştır. Hatta İmam Şafi bizzat eserlerinde hubs ve sadaka-i muharreme tabirlerini eş anlamlarda kullanmış ve bunlarında vakıf anlamında olduğunu beyan etmiş olmasına rağmen yaklaşık bir asır sonra şafi hukukçular bu terimler arasından vakıf terimini tercih etmişlerdir. Maliki hukukçular ise, Hz. Peygamber’in kullandığı ifadeye sadık kalma adına habs veya hubs kelimelerini kullana gelmişler ve Cezayir, Tunus ve Fas gibi Maliki mezhebine tabi ülkelerde de vakıf terimi yerine bu terimler tercih edilmiştir. Hanefi ve Şia hukukçuları ise çoğunlukla vakıf kelimesini kullanmışlardır (Akgündüz, 1988, s.33).

Sünni mezheplerde vakıf ve habs kelimelerini eş anlamlı olarak kabul edilirken, İmamiye mezhebinde ise habs’i belli bir süre zarfında ve bağlayıcı nitelik taşımayan bir akit olarak kabul edilmiş, yine bazı hadisler mesnet tutularak, sadaka kelimesi Türkçe ve Farsça’ ya vakıf kelimesiyle tercüme edilmiştir (Hatemi, 1969, s.30).

01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 101 – 117 Maddeleri vakıflarla ilgilidir. 101. Maddede TMK vakıf tanımını “gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları” (RG.08.12.2001, K.T.22.11.2001) şeklinde yapar.

Vakıf kelimesine sözlükte olmayan iki anlam eklenerek hukuki bir mana kazandırılmıştır. Birincisi intifa hakkı veya mülkiyetin Allah’ın kullarına tahsisi, ikincisi bu durdurma ve alıkoymanın devamıdır (Akgündüz, 1988, s.29). Vâkıf ise vakfi yapan kişidir (Yıldız, 1993, s.19).

Vakfiye bir diğer ismi ile vakıfname, “bir vakfın şartlarını bildiren belge” dir (TDK, 1988, s.1548). Daha geniş bir izah ile vakfiye, vakfın kim tarafından ve ne amaçla kurulduğu, nasıl yönetileceği, vakıftan kimlerin yararlanabileceği gibi esasları belirten ve mahkeme tarafından tescil edilerek vakfa hukuki bir kimlik kazandıran belgedir (Koyunoğlu, 2002, s.30). Vakfiyeler Osmanlı döneminde, kadılık siciline kaydedildikten sonra kesinleşirdi.

1 Tabiin; “sahabeyle görüşüp konuşan, onlardan dini ve sünenleri (ahkâm hadislerini toplayan eserlerin ortak adı) öğrenen kişiler”. Detaylı bilgi için, İslam Ansiklopedisi. (2020, 25 Mart). Tabiin. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tabiiin>

Mevkuf, vakfın gelir kaynaklarını oluşturmak üzere vakfedilen nesnelere. Akar (asl-ı vakf), müessesenin sürekliliğini temin için bina, arazi, nakit para gibi gelir kaynakları yani vakfın ekonomik gücüdür (Berki, 1945, s.32). Hayrat, aynı ile intifa olanı yani bizzat kendinden faydalanılan mabet, mektep, imaret gibi vakfın kamu hizmeti sunan bölümüdür (Yıldız, 1993, s.21).

Sadaka kelimesi sözlükte, fakirlere Allah rızası için verilen şey anlamına gelmektedir. Sadaka doğruluk anlamında olan sıdk kelime kökünden türemiş bir kelimedir. Mecellede sadaka “sevap için bağışlanan mal” olarak tanımlanmıştır. Bu manaya birde “muharreme” (sadaka-i muharreme) yani kendileri için tahsis edilen, fakirlerden başkasına haram kılınmış, dokunulmazlık kazandırılan manası yani ebedilik vasfı kazandırılmıştır ki bu da vakıftan (vakfetmekten) başka bir şey değildir (Akgündüz, 1988, s.31 – 32).

Sosyal politika fonksiyonlarını gören ve kâr amacı gütmeyen kuruluş niteliğini taşıyan vakıflar, insan hayatının korunması ve kolaylaştırılması gibi toplumsal düzenin temini amacıyla kurulmuş kuruluşlardır. Bu kuruluşlar yardımlaşma ve dayanışma ile toplumsal çatışmaların önüne geçerek bütünlüğü temin etme noktasında hayati bir rol oynamaktadır (Kocabaş, 2010, s.45).

Vakfın Tarihi Gelişimi

Herkesin istifadesine sunulan müessese anlamında kullanılan vakıf teriminin tarihi, neredeyse insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülebilir. Tarihi kaynaklar vakfın ilk önce dini amaçlarla daha sonraları ise insani, medeni hatta sosyal sahalara yayıldığını göstermektedir (Canan,1993, s.275).

Vakıf, VIII. Yüzyıl ortalarından XIX. Yüzyıl sonlarına kadar uzanan bir süreçte İslâm ülkelerinde, özellikle Selçuklu ve Osmanlı devletleri dönemlerinde mevcut yapılarında sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerde önemli bir rol oynamış olan dini, hukuki ve sosyal bir müessesedir (Yıldız, 1993, s.20).

Vakıf, tam anlamıyla İslâmî inançla ve sevap amacıyla (Özmen & Çorbalı, 1991, s.474) doğmuş olup ilerleyen dönemlerde sosyal sorumluluk, kamu yararı, dini inanç, insan yaratılışında bulunan hayır yapma duygusu gibi düşüncelerle gelişme sağlamıştır (Akgündüz, 1988, s.24).

Vakıflar Selçuklu döneminde gelişmiş ve Osmanlı döneminde hem fonksiyonları hem de yapısal kabiliyetleri bakımından altın çağını yaşamıştır.

Bu kuruluşlar eğitim, sağlık, bayındırlık ve sosyal güvenlik gibi birçok sosyal ve ekonomik yapılar içinde yer almıştır (Özdemir ve ark., 2009, s.180 – 182).

Osmanlıda bugünkü sosyal devlet anlayışından farklı bir yapı mevcuttu. Devlet iç ve dış güvenliği temin etmekle yükümlü olup bayındırlık, eğitim, sağlık, fakirlere yardım gibi sosyo - ekonomik alanlarda padişah başta olmak üzere devlet adamları ve zenginler tarafından kurulan ve devletçe vergi muafiyeti gibi yardımlarla desteklenen vakıf kuruluşları eliyle görülmekteydi (Özdemir ve ark., 2009, s.180 – 182; Kocabaş, 2010, s.46 – 47).

XIX. yüzyılda hatta Cumhuriyet döneminin bir kısmı da dâhil olmak üzere vakıfların kudretli zamanları sona ermiş, gücünü, sayısını ve önemini ciddi manada kaybetmiştir (Özdemir, 2004b, s.143). Ta ki 1967 yılında Türk Medeni Kanununda vakıflarla ilgili yapılan değişikliğe kadar. Bu değişiklikten sonra vakıf sayısında hızlı bir artış gözlemlenmiştir (Özdemir ve ark., 2009, s.181).

Vakfın Menşei

Vakıf anlayışı, sistematik yapılanma şekliyle olmasa da birçok toplumda yardımlaşma ve dayanışma mantığı çerçevesinde kendine yer bulmuştur. Bu nedenle vakıf fikrinin ve kültürünün, insanların toplumsal düzene geçtiği dönemde başladığı ifade edilebilir. Batılılar, her alanda olduğu gibi vakıfların da kendi kültürlerinden doğduğunu ve buradan hareketle geliştiğini ve gelişmiş vakıf kuruluşlarının ilk defa kendilerine ait olduğunu iddia etmektedirler. Bu bağlamda vakıfların kökenini Roma’ya dayandırmış hatta İslam Medeniyetinin vakıf anlayışını Bizans’tan aldığını savunmuşlardır. Hâlbuki İslam Medeniyetinde vakıf kültürü hicretin henüz ikinci yılında, Bizans ile ekonomik, kültürel ya da askeri herhangi bir münasebete girmediği bir dönemde kendini göstermiştir. Bu nedenle batıların savunuları çürütülmüştür². Türk kültüründe ilk defa, İslam Medeniyetinin mensubu olan Selçuklularda rastlanan profesyonel düzeyde vakıf yapılanması, Osmanlılarda geliştirilerek benimsenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam ettirilmiştir. Türk toplumunun vakıf yapılanmasına bu kadar sahip çıkması ve vakıf kültürünü diğer milletlerden daha fazla geliştirmesi, Türk kültüründe toplumsal dayanışmanın yüksek olması ve vakıf kültürüne yatkın bir hayatın, gönüllü olarak birey düzeyinde yaşanması nedenlerinden kaynaklandığının bir ispatıdır.

2 Detay için bakınız; Öztürk, 1995, s. 34 – 35. Akgündüz, 1988, s.23.

İslâm Öncesi Türk Topluluklarında Vakıf

Türklerin İslâm dinine girmeden önceki siyasi tarihleri, savaşları, komşularıyla ilişkileri kısmen aydınlığa kavuşsa da sosyal hayatları ve hususi hukukları üzerinde, eldeki tarihi vesikaların azlığı sebebiyle İslâm Öncesi Türk Toplulukları için vakıf müessesesi, tahmin ötesine geçememektedir. Von le Coq'un Doğu Türkistan'da Turfan kazısında elde ettiği VIII. – XII. yüzyılları kapsayan Budist Uygur Türklerine ait bez üzerine yazılmış kitabeler bulunmuştur. Göçebe olarak yaşayan Eski Türk Topluluklarında Şamanizm'in yapısal özellikleri de göz önüne alındığında bugünkü anlamıyla vakıf kurumuna rastlamak mümkün değildir (Öztürk, 1995, s.30 – 32). Türk vakıflarının, İslâm öncesi dönemlerde yaşayan Budist dinindeki Türkler tarafından rağbet gösterilen sosyal bir kurum olduğu ileri sürülmektedir (Kunter, 1938, s.105).

Roma Hukuku'nda Vakıf

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılması üzerine, batılı işgalci devletler Osmanlı topraklarını paylaşmak istediklerinde önlerine çıkan en büyük engelin vakıflar olduğunu fark etmişlerdir. Bunun üzerine vakıf müessesesi üzerine bazı iddialar ortaya atılmışlardır (Akgündüz, 1988, s.22).

İtalyan hukukçu Gatteshi İslâm da vakıf müessesesini, diğer hukuki müesseseler gibi Roma Hukuku'ndan alındığını iddia etmiştir (Köprülü, 1942, s.7) (Öztürk, 1995, s. 33). Fuat Köprülü de iki hukuk sisteminde mevcut hukuk kuralları arasında benzerliğin önemli şekilde inandırıcılığı sebebiyle bu görüşün savunucusu olmuştur (Öztürk, 1995, s.33 – 34).

Akipek'e göre Roma Hukuku'nda vakfa rastlansa da pek ilkel bir karakter arz eder ve amacını kesintisiz olarak gerçekleştirebilecek esaslı unsurlardan mahrumdur. Bu görüş Marel Marand ve Clavel gibi Fransız hukukçular tarafından şiddetle tenkit edilmiştir (Öztürk, 1995, s.33 – 34).

Bizans Hukuku'nda Vakıf

Vakfın menşeyini Roma'ya bağlama çabalarının taraftar bulamamasına karşın, Bizans görüşünü şiddetle öne sürmektedirler. Bu görüş H. Becher ve Marcel Morand gibi müsteşrik ve hukukçular tarafından ileri sürülmüştür. Hatta bunu bir adım daha öteye taşıyarak İslam Medeniyetinin vakıf kültürünü, Bizans'ın vakıf müessesesinin ilk örneğini sergilediği Suriye ve Mısır'daki dini müesseselerden aldığını iddia etmişlerdir (Akgündüz, 1988, s.23).

İslâm vakıf müessesesinin Emevi Halifesi Velid tarafından 706 yılında Şam da yaptırılan “Ümeyye Camii” ile başladığını (Öztürk, 1995, s.34 – 35) iddia edip Bizans Hukukuna bağlama çabaları, İslâm Medeniyetinde ilk vakfın hicri ikinci en geç yedinci yılda Medine’de zuhur ettiği ispatıyla çökmüştür. Bu dönemde Suriye ve Mısır’ın fethedilmemiş olması, dolayısıyla İslâm Medeniyetinin vakıf veya herhangi içtimai bir konuda Bizans’tan etkilendiği pek de mantık çerçevesinde yer almamaktadır. Ayrıca Bizans’taki vakıfların mülk edinme ehliyetleri, İslami vakıfların aksine sınırlıdır (Akgündüz, 1988, s.23).

Mezopotamya ve İslâm Öncesi Araplarda Vakıf

Eski Ön Asya uygarlıklarında ve bilhassa Mezopotamya’da vakıfnameye benzeyen bazı tabletlere rastlanmıştır. Nebat hükümdarı Haris devrinden (M.9-40) kalan bir mezar kitabesi dikkat çekmektedir. Bu kitabede yazılı ifade aynen şu şekildedir. “Bu el- Kasi oğlu Kehil oğlu Aizin kendisi, çocukları ve nesli için Nebatlıların Kralı olan ve milletini seven El- Haris’in saltanatının dokuzuncu yılının nisan ayında yaptırdığı mezardır. Elinde Aiz tarafından (verilmiş) bir yazı olup kendisinin veya Aizin hayatta iken müsaade ettiği herhangi birinin bu mezara gömülmesi caizdir. Zu’ş-Şera, Menat ve Kays, bu mezarı satan veya alan veya rehin eden veya hibe olarak veren veya kiralayan veya üzerine başka bir şey nakşeden (yazan) veya yukarıda adları yazılmış olanlardan başkasını bu mezara gömen herkese lânet etsinler. Bu mezar üzerine yazdığım şeyler ebediyete kadar Nebatlıların ve Selamilerin kutlu saydıkları töreye (kaide) göre kutlu bir haremdir (yani dokunulmaz bir yerdir). Kitabe metni incelendiğinde bu vesikanın yazılış yönünden vakfiyelere, kapsamı bakımından da mezarlık vakıflarına benzediği düşünülebilir (Öztürk, 1995, s.37 – 38).

“Cahiliye”³ devrine çok yakın bir zamanda yaşamış ve müşahedelerde bulunmuş İslâm bilgini olan İmam-ı Şafi “Benim bildiğime göre cahiliye devrinde İslami maksat ve gaye ile vakıf hareketi olmayıp vakıf ancak İslâm ile başlamıştır” demektedir (Öztürk, 1995, s.38). Aynı konuda Coşkun Üçok ise “İslâm’dan önce Araplarda vakıf kurumunun var olduğuna dair bir ize tesadüf olunmadığı” (Üçok, 1946, s.88) görüşündedir.

İhtiyaçlar ve yardımlaşma duyguları neredeyse insan topluluklarının varlığından beri kendini göstermiştir. Yardımlaşma ve dayanışma duyguları,

3 Özel olarak Arapların İslâm’dan önceki dinî ve sosyal hayat telakkilerini, genel olarak da kişilerin ve toplumların günah ve isyanlarını ifade eden bir terim.

yoksulun korunması gibi ahlaki ve dini inanışlar en iyi şekilde kendini vakıf müessesesinde ifade etmiştir. Vakıf müessesesi asıl büyük tekâmüle İslam dini ile ulaşmıştır. İslam Hukuku'nun en çok işlenmiş ve geliştirilmiş bölümlerinden biri vakıftır (Öztürk, 1995, s.37).

İslami Köken Olarak Vakıf

Vakıf en eski devirlerde ve birçok toplumda yer almasına karşın İslâm Medeniyetiyle birlikte sadece dini mefhumlarda kullanılmayan aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel birçok alanda da gelişme göstermiş olup hiçbir medeniyette İslâm Medeniyetindeki şekilde önem arz edememiştir (Şeker, 2003, s.145).

İslâm'ın ilk vakfı hususunda Canan'ın tespiti şudur; “İslâm'da ilk fiili vakıf örneğini bizzat Hz. Peygamber vermiştir. Rasûlullah, önce Medine'de sahip olduğu yedi ayrı akarını, daha sonrada Fedek ve Hayber hurmalıklarından hissesine düşeni, Allah yolunda vakıf buyurmuşlardır”. Bu meyanda Hz. Ömer'in (r.a) Hayber de sahip olduğu “Kasm” ismindeki kıymetli bir hurmalığı vakfetmesi, İslâm kültüründe vakıf müessesesi olarak meşhur olmuştur. İslâm'ın yayılmasında önemli rol oynayan Dâru'l –Erkâm da bu vakıflar arasında sayılır (Canan, 1993, s.275).

Dolayısıyla İslâm Medeniyetinde vakıf müessesesi, Hz. Peygamber (a.s.) zamanında başlamış ve hicri birinci asırda kuruluşunu tamamlamıştır. Hicri ikinci asırda İslâm Hukuk meseleleri inceden inceye irdelenmiş ve sonuç itibariyle vakıf müessesesi de sistematikleşmiştir. İslâm Hukukçuları zaman içerisinde bu müesseseye kendi yorumlarıyla katkıda bulunmuşlardır (Öztürk, 1995, s.71).

İmam Şafi'ye göre, “vakıf, hayatta bir malı hapsederek yapılan, belirli şahıslara veya vasıfları belirtilen kimselere tahsis edilen ve gayesi hayır olan bir teberru (atiyye) çeşididir” (Akgündüz, 1988, s.35 – 36).

Muasır Maliki hukukçular ise habs'i (hubs) yani vakfı, “mülkiyeti vakfedende kalmak üzere, bir ayn'ı temlik tasarruflardan alıkoymak (habetmek) ve gelirini insanların yararına veya bir hayır cihetine teberru etmektir” (Akgündüz, 1988, s.37) şeklinde belirtmektedir.

Hanbelîler ise vakfı, “aslın habsi (veya tahbisi)ve semerenin yani menfaatin tesbili yani Allah yoluna tahsisidir” der. Bu tarif Hz. Peygamberin “aslını hapsed ve semeresini tesbil eyle” ifadesinden almıştır. Bu tarifin en önemli ciheti, Hz.

Peygamberden alınmış olması hasebiyle hem İslâm’ın ana kaynaklarından ikincisine ait olması hem de vakıf müessesesine itiraz edenlere karşı bu müessesenin meşruiyetine bir kanıt teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir (Akgündüz, 1988, s.37 – 38).

Şii mezhebine mensup Caferiler, vakfı aynı Hanbelîler gibi “aslın habsi, menfaatin tesbili yani Allah yolunda teberruu” olarak tarif etmektedirler. Şii mezhebinin diğer bir mensubu olan Zeydîler ise vakfı, “aslı yok olmadan intifai mümkün olan bir malı, kurbet (Allah’a yaklaştırmak)niyetiyle temlik ve temellükten alıkoymak yani habsetmektir” olarak tanımlamaktadırlar (Akgündüz, 1988, s.38 – 39).

İmam-ı Azam’a göre, “Vakıf, mülk olan bir aynı, vakfedenin mülkünde habsetmek ve menfaatlerini (gelirini) fakirlere veya diğer hayır kurumlarına tasadduk etmekten ibarettir”. İmameyn (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) ise vakfı, “mülk olan bir ayn’ı, devamlı olarak (alâvechit-te’bid) Allah’ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten men etmek ve menfaatlerini Allah’ın kullarına tasadduk etmektir” (Yıldız, 1993, s.20) şeklinde tanımlamaktadırlar.

İslam Sonrası Türklerde Vakıf

Vakıflar Türklerde en bilinen şekliyle Selçuklu döneminde başlayıp (Yıldız, 1993, s.20) Osmanlı döneminde en müreffeh dönemini hatta altın çağını yaşamıştır. 19.Yüzyılda savaşlar, siyasi çalkantılar, güçlenen emperyalist batının yayılmacı ve işgalci tavırları vb. sebeplerle etkinliğini ve gücünü kaybetmeye başlamıştır. (Özdemir ve ark., 2009, s.181).

Osmanlı ise vakfı “bir aynın, menfaati Allah’ın kullarına ait olmak üzere, aslını ebedi olarak habsetmek” (Yıldız, 1993, s.20) görüşü ile açıklamakta olup, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde (Rumi 1339–1340 yıllarında tasarı halinde bulunmaktaydı) hazırlanan bir Vakıflar Kanunu tasarısında vakıf “bir mülkü, devamlı olarak âmmenin menfaatlerine veya bir hayır cihetine terk etmektir” (Mardin, 1954, s.12) şeklinde tarif etmektedir.

Meşhur seyyahımız Evliya Çelebi (1611-1682)’de “Ben elli yılda 18 padişahlık ve krallık, yer seyahat ettim, hiç bir yerde bu kadar hayrat görmedim” diyerek memleketteki vakıflar bünyesinde bulunan hayır kurumlarının çokluğuna işaret etmiştir. Ayrıca bu hayır kurumlarının ne kadar sistematik olarak çalıştıklarını da belirtmiştir (Kazıcı, 1985, s.264).

Cumhuriyet döneminde ise vakıf müessesesi, Türk Medeni Kanunu, Vakıflar Kanunu ve Vakıflar yönetmeliği çerçevesinde şekillenmiştir. Ayrıca başka mevzuatta da vakıflarla ilgili hükümler bulunmaktadır.

Osmanlı döneminde birçok vakfın kurucusunun devlet ricali olması, sosyal hizmetlerin genellikle vakıflar aracılığı ile yerine getirilmesi, vakıf kültürünün bu denli gelişmesinin önünü açmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak vakıflar niteliksel anlamda diğer dönemlere nazaran daha fazla sayı ve çeşide sahip olmuşlardır.

Günümüzde özellikle sanayi devriminin de bir neticesi olarak, küresel anlamda sosyal devlet anlayışının yaygın olması, devletlerin sosyal ihtiyaçlara daha fazla cevap vermesini zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede vakıflara olan ihtiyacın azalmasına paralel olarak vakıf türlerinin de sayıca azalmasına neden olmuştur. Küreselleşme, neo liberal ekonomik anlayışın devlet ekonomik yapılanmalarına hâkim olması, sosyal devlet anlayışının devlet bütçelerine getirdiği yükü azaltmak gibi sebepler günümüzde bu anlayışı zayıflatmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde sosyal devlet ilkesinin hâkim olmasına rağmen hem nüfusun hem de sosyal bilincin artması ile kurulan vakıfların sayısı da artmıştır. Vakıf sayısının bu artışı aslında Türk milletinin dayanışma kültürüne sahip olmasının yanı sıra toplumsal duyarlılığı en üst düzeyde yaşadığını da ifade etmektedir. Bu bağlamda vakıflar, Türk Medeni Kanunu'ndan Önce Kurulmuş Vakıflar ve daha önce kurulmasına karşın, Türk Medeni Kanunu'ndan (TMK) Sonra Geçerli Olan ve Yeni Kurulan Vakıflar olarak sınıflandırılabilir. TMK'ndan önce kurulmuş vakıfların bilimsel tasnifi dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

- 1- Mahiyetleri Bakımından Vakıflar
- 2- Mülkiyetleri Bakımından Vakıflar
- 3- İdareleri Bakımından Vakıflar
- 4- Kullanımları Bakımından Vakıflar

Aşağıdaki tabloda bu meyanda bilgiler verilmektedir.

Tablo 1

Türk Medeni Kanunu’ndan Önce Kurulmuş Vakıfların Bilimsel Tasnifi

Mahiyetleri Bakımından	1) Ayn’ı ile İstifade (İntifa) Edilen Vakıflar (Hayrat Vakıflar ya da Hayri Vakıflar) ⁴ 2) Geliri ile İstifade Edilen Vakıflar ⁵ 3) Evlatlık Vakıflar (Zürri Vakıflar) ⁶ 4) Avarız Vakıflar ⁷
Mülkiyetleri Bakımından	1) Sahih Vakıflar ⁸ 2) Sahih Olmayan Vakıflar ⁹
İdareleri Bakımından	1) Mazbut Vakıflar ¹⁰ 2) Mülhak Vakıflar ¹¹ 3) Müstesna Vakıflar (Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar) ¹²
Kullanımları Bakımından	1) İcare-i Vahideli Vakıflar ¹³ 2) İcareteynli (İki Kiralı) Vakıflar ¹⁴ 3) İcare-i Vahide-i Kademeli Vakıflar ¹⁵ 4) Mukataalı Vakıflar ¹⁶

4 *Detaylı bilgi için bakınız.* Berki, 1965, s.32. Esmer, 1998, s.660. Özmen ve Çorbalı, 1991, s.480.; RG.27.02.2008, K.T.20.02.2008.

5 *Detaylı bilgi için bakınız.* Berki, 1965, s.32.; Özmen ve Çorbalı, 1991, s.480.

6 *Detaylı bilgi için bakınız.* Özmen ve Çorbalı, 1991, s. 489.

7 *Detaylı bilgi için bakınız.* Şeker, 2003, s.180.; Özmen ve Çorbalı, 1991, s.488.

8 *Detaylı bilgi için bakınız.* Esmer, 1998, s.36.; Özmen ve Çorbalı, 1991, s.479.

9 *Detaylı bilgi için bakınız.* Özmen ve Çorbalı, 1991, s. 479.; Esmer, 1998, s.37.

10 *Detaylı bilgi için bakınız.* Öztürk, 1995, s.94.; Özmen & Çorbalı, 1991, s.486-487.

11 *Detaylı bilgi için bakınız.* Esmer, 1998, s.658.; Özmen & Çorbalı, 1991, s.487.

12 *Detaylı bilgi için bakınız.* Öztürk, 1995, s. 92.; Esmer, 1998, s.37-38.

13 *Detaylı bilgi için bakınız.* Özmen ve Çorbalı, 1991, s. 480.

14 *Detaylı bilgi için bakınız.* Öztürk, 1995, s.108.; Özmen ve Çorbalı, 1991, s.481 – 482.;

15 *Detaylı bilgi için bakınız.* Özmen ve Çorbalı, 1991, s.483-491.

16 *Detaylı bilgi için bakınız.* Özmen ve Çorbalı, 1991, s. 482-483.

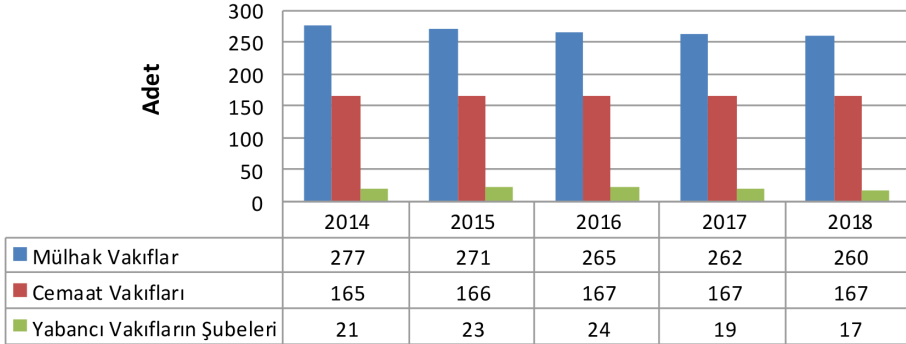
Tablo 2

Türk Medeni Kanunu'ndan (TMK) Sonra Geçerli Olan ve Yeni Kurulan Vakıflar

1	Mazbut Vakıflar ¹⁷
2	Mülhak ve Esnaf Vakıflar ¹⁸
3	Cemaat Vakıfları ¹⁹
4	Yabancı Vakıfların Şube Temsilcilikleri ²⁰
5	Yeni Vakıflar ²¹

Kaynak: VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel Bilgi <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/genel-bilgi>

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, daha önce Osmanlı döneminde kurulmuş olan Mazbut, Mülhak ve gayrimüslimlerin kurdukları hayır kuruluşlarının yerini alan Cemaat Vakıflarının bazıları hâlâ varlıklarını sürdürmeye devam ettirmektedir. Cumhuriyet döneminde ise Yeni Vakıflar ve Yabancı Vakıfların Şube Temsilcilikleri vakıf yapılanmasının ana omurgasını meydana getirmişlerdir. VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel Bilgi (<https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/genel-bilgi>).

TMK'ndan Önce Kurulan Vakıfların Sayıca 2014 - 2018 Verileri**Grafik 1.** TMK'dan Önce Kurulan Vakıfların Sayıca 2014 – 2018 Verileri

Kaynak: VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel İçerik Vakıfların Türleri https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/02-vakiflarin-turlerine-g.pdf

17 *Detaylı bilgi için bakınız* <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/mazbut-vakiflar>

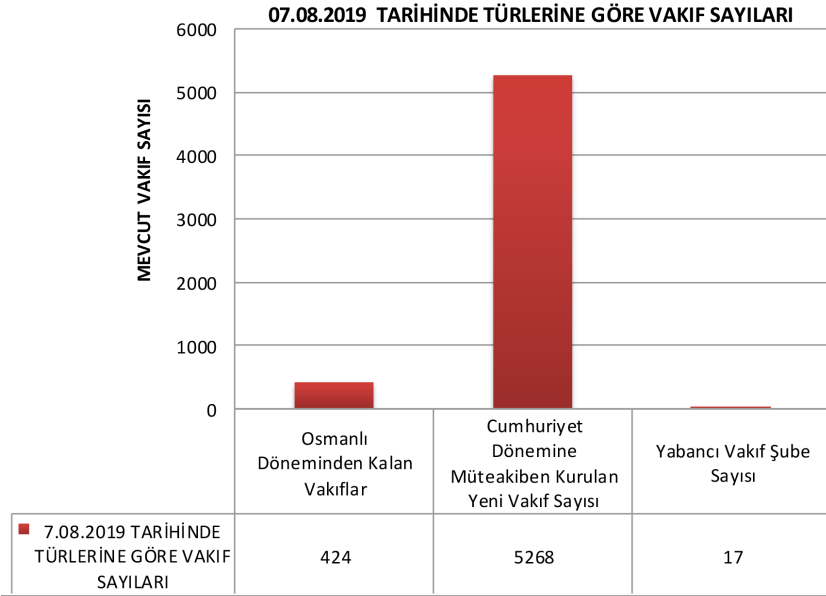
18 *Detaylı bilgi için bakınız* <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/mulhak-ve-esnaf-vakiflar>

19 *Detaylı bilgi için bakınız* <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/cemaat-vakiflari>

20 *Detaylı bilgi için bakınız* <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/yabanci-vakiflarin-subetemsilcilikleri>

21 *Detaylı bilgi için bakınız* *Yeni Vakıflar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte kurulan vakıfların tamamının aldığı isimdir.* <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/yeni-vakiflar>

1926 tarihli Türk Medeni Kanunu’ndan önce kurulmuş olan ve varlığını sürdüren; Mazbut Vakıflar, Mülhak Vakıflar, Yabancı Vakıfların Yurtiçindeki Şubelerinin ve başlangıçta Osmanlı döneminde Gayrimüslimlerin kurdukları hayır kuruluşlarının yerini alan lakin sonradan da kurulan Cemaat Vakıflarının 2014 – 2018 yılları arasındaki Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait verileri sayıca yukarıda verilmiştir. Bu bağlamda mazbut vakıflara ait verilere rastlanılamamıştır. Mülhak vakıfların ise 2014 – 2018 yılları arasında sayıca 277’den 260’a inerek sürekli azalma eğiliminde olduğu, cemaat vakıflarının ise 165’ten 167’ye çıkarak sürekli artış eğiliminde olduğu görülmüştür. Yabancı menşeli vakıfların şube sayıları ise 2014 – 2016 yılları arasında artış trendinde iken, 2016 yılından sonra sürekli azalma sürecine girmiştir.

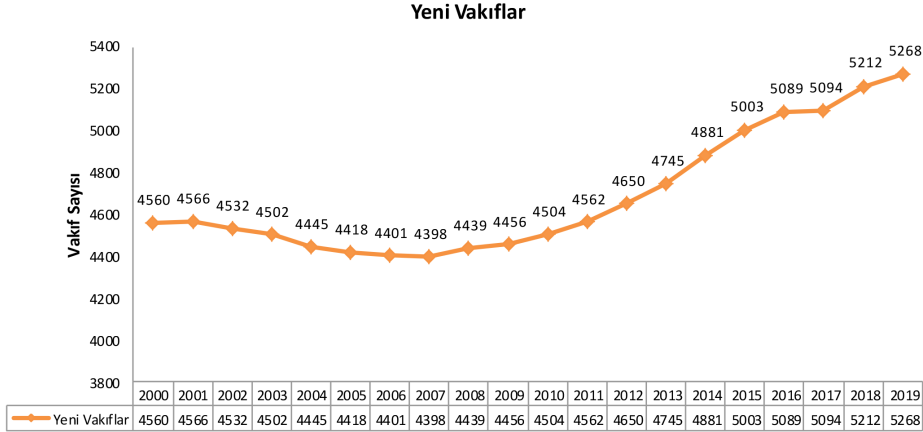

Grafik 2. Türlerine Göre Vakıf Sayıları

Kaynak: VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel İçerik Vakıfların Türleri
https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/02-vakiflarin-turlerine-g.pdf

Osmanlı döneminden kalan vakıfların sayısı, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Ağustos 2019 verilerine göre 424 adettir. Bu vakıfların içinde Mülhak Vakıf sayısı 256, Cemaat Vakıf sayısı 167 ve Esnaf Vakıf sayısı 1’dir. Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün istatistik verileri arasında Mazbut Vakıflara ait herhangi bir veriye rastlanılamamıştır. Cumhuriyet döneminden sonra kurulan vakıfların sayısı ise (Yeni Vakıflar) 5268 iken yabancı vakıfların şube sayısı 17 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler bize Cumhuriyet döneminde de Türk kültürüne yerleşmiş olan vakıf kültürünün sürdürüldüğünü göstermektedir. Hatta Türkiye

Cumhuriyeti'nin bir sosyal devlet olduğu düşünülürken, vakıflarla ilgili veriler Türk Milletinin özünde yardım severlik ve dayanışma duygusunun varlığını ön plana çıkarmaktadır. Bu ise vakıfların sosyal politika tedbirleri açısından aktif olarak kullanılan bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik 3. Yeni Vakıfların 2000 – 2019 Yılları Arasında Sayıları

Kaynak: VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel İçerik, Yeni Vakıflar
https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/03-yeni-vakiflarin-yil-ba.pdf

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 07.08.2019 tarihli verilerine dayanarak, 2000 – 2007 yılları arasında Yeni Vakıf sayılarının dalgalı artış olarak bir seyir izlediği gözlemlenmiştir. 2007 yılından itibaren 2019 yılına kadar her yıl Yeni Vakıf sayısı artmıştır. 2000 yılı ile 2019 yılı arasında yeni vakıf sayısı 708 adet artmıştır. Burada dikkat çeken bir başka husus ise 2008 yılında küresel ekonomik kriz yaşanmasına rağmen kar amacı gütmeyen sosyal politika aracı olan vakıfların sayısının Türkiye'de sürekli olarak artmasıdır. Küresel ekonomik krizdeki bu artış, vakıfların devletlerin üzerindeki ekonomik yükü azalttığını gösterdiği söylenebilir.

Vakıfların Sosyal Politika Fonksiyonları

Vakıflar kuruluşundan beri ekonomik, kültürel, dini birçok konuda sosyal hayatın içinde yer almaktadır. Endüstri devriminin doğuşuyla sosyal politika açısından kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan vakıfların önemli bir araç haline gelmesine neden olmuştur. Ahiret inancının İslam kültüründe imanın şartlarından olması kar amacı gütmeyen kurumların doğmasında önemli etkiler meydana getirmiştir. İslam'ı seçen Türklerde yardımlaşma, yerleşmiş bir toplumsal ahlaka dönüşmüştür. Vakıflar özellikle Selçuklulardan beri sosyal hizmet, gelir dağılımı, istihdam gibi birçok sosyal politika alanında varlık göstermiştir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, devlet ricalinin vakıf yönetimlerinde yer alması ve kendi mülklerinden de vakfetmeleri, halka müspet örnek olmuş ve *sosyal millet* anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sosyal millet anlayışı, devletin ekonomik yükünü azaltırken sosyal dayanışma ve muhabbeti artırmıştır. Bu bağlamda ekonomik zorluk, doğal felaketler ve savaş gibi olağanüstü dönemlerde dayanışmanın en yüksek seviyede olması sağlanmıştır. Selçuklu ve Osmanlı’dan Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilen vakıf sayısının 52.000 adet olması bunun en bariz örneğidir. Cumhuriyet döneminde de vakıflara ilgi artmıştır. Yeni kurulan bir devlet olmasına rağmen Osmanlıdan gelen kurumları kendine göre güncellemiştir. Her ne kadar vakıfların eski sosyo ekonomik etkinliği olmasa da birçok ülkeden daha aktif ve disiplinli bir yapı içinde olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir devlet olması, vakıfların etkinliğini azaltıyor gibi gözükse de aslında devlet – millet bütünleşmesini ve tecrübe aktarımını da sağlayabilecektir.

Cumhuriyet Öncesinde Vakıfların Sosyal Politika Fonksiyonları

“1527/1528 yılı bütçesine göre Osmanlı Devleti’nin toplam bütçe gelirlerinin % 12’si vakıflara aitti” (Zaim, 1989, s.57). Vakıfların bu denli büyük bir bütçeye sahip olması ve bu bütçeyi sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, sağlık, alt yapı gibi daha birçok sosyal politika alanında harcama yapmaları, Osmanlı devletine ekonomik anlamda önemli derecede destek sağlarken, *sosyal millet* anlayışının da toplumsal kültür haline gelmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda vakıflar sayısı ve çeşidi açısından altın çağını yaşamıştır. Ayrıca aynı dönemde hiçbir ülkede rastlanamayan düzeyde etkinlik göstermişlerdir.

Birçok alanda Osmanlı devletini yeniden kurumsallaştıran II. Mahmud, vakıf sayısının çokluğu ve dağınlığını bir sorun olarak görmüş ve vakıfların tek elden idaresinin bu sorunu çözeceği inancıyla 1826 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ni kurmuştur. Bu tarihten sonra Osmanlı devletinde vakıfların genel işleyişi bu kurum tarafından denetime tabi tutulmuştur TDV.(2020, 26, Mart) Evkaf-ı Hümayun Nezareti. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/evkaf-i-humayun-nezareti>).

Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Açısından

İslâm toplumunda merhamet ve yardımlaşma duygularının gelişmiş olması, müntesiplerini yolculara yardım etmek, mübarek günlerde para - yiyecek dağıtmak, fakir kızlara çeyiz hazırlamak, fakirlerin cenazelerini kaldırmak gibi

amaçlar etrafında toplayacak vakıf müesseselerinin doğmasına neden olmuştur (Şeker, 2003, s. 156). İslam medeniyetinin bir üyesi olan Türkler de vakıf müesseselerinin gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır.

Selçuklunun varisi olan Osmanlı vakıf konusunda o kadar geniş bir alanda hizmet etmiştir ki neredeyse, hiç bir boşluk bırakmamıştır. Öyle ki mürekkep dağıtma vakfı, sakat hayvanların tedavisini gören vakıflar, kuşlara barınma yerleri tesis ve temin eden vakıflar hatta bu konuda uç bir örnek olarak topaç alacak imkâna sahip olmayan çocuklara topaç temin etme vakfı bile karşımıza çıkmaktadır (Kaan, 1959, s.13). Osmanlıda vakıfların bu yönüyle sadece insanlara değil tüm canlılara hizmet ettiği ve devletin her yönde elini rahatlattığını söylemek mümkündür.

Osmanlı Devleti, bugünkü anlamda ABD gibi STK'ların aktif olduğu ekonomik bir sistemi geliştirmiştir. Bugünkü sosyal devlet anlayışınca kamu hizmeti addedilen bazı hizmetler, Osmanlı'da aralarında hem devlet ricalinin hem de halktan bireylerin bulunduğu vakıflarca karşılanmaktaydı (Yüksel, 1998, s.153).

Vakıfların sosyal hizmetler açısından; hastaneler, kervansaraylar, imaretler kurduğu ve konunun bu bağlamda değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Hastaneler

İslâm Medeniyetinde sağlık kurumları çeşitli adlar almışlardır. Bunlar arasında en popüler olarak kullanılanı “Sağlık Yurdu” anlamına gelen Dârü’ş-Şifâ’dır. Aynı manada Dârü’s-Sihha, Dârü’l-Âfiye, Dârü’r-Râha, Dârut- Tıp, Mâristan, Bimarhâne, Taphâne, Nekâhethane, Şifâiyye isimleri de kullanılmaktaydı (Ertuç, 2007, S.86).

Hastaların tedavi edildikleri bu yerlere günümüzde hastane adı verilmektedir. Bulaşıcı hastalıkların önüne geçebilmek için gelen yolcuların bir müddet şehir halkından uzak tutularak müşahede altına alındıkları yerler için tecrid-hâne ya da karantina-hâne tabirleri kullanılmıştır (Doğan, 2006, s.22). Günümüzde Covid-19 nedeniyle yaşanan pandeminin karantina şartlarını ortaya çıkardığı gerçeği, vakıflar gibi STK'ların bu süreçte devlete yardımcı olmaları adına ne kadar önemli olduklarını yeniden ortaya koymuştur.

Tolunoğlu Ahmed’in Mısır’da 875 tarihinde yaptığı Dârü’ş-Şifâ, İslâm Medeniyetinde halk yararına veya vakıf esasına göre kurulan Dârü’ş-Şifâların ilk büyük örneğini teşkil etmektedir. Selçuklular döneminde gelişen hastanelerin en önemlileri Şam’da, Bağdat’ta, Mardin ve Musul’da açılan Darü’ş-Şifalardır. Medreselerin bünyesinde açılan Dârü’t-Tıplar, tıp tahsili yaptırmakla birlikte devrinin en gelişmiş hastanelerine de sahip bulunuyorlardı (Şeker, 2003, s. 163 – 164).

Selçuklu ve Osmanlı Medeniyetlerinin en önemli özelliklerinden biri sağlık hizmetlerinin, günümüzdeki gibi *pirim usulüne göre* ya da *özel sektör yani kâr amaçlı teşekküller aracılığıyla* değil, ücret talep etmeyen vakıf kuruluşlarına gördürülmesidir (Sarı, 1985, s.17). Bu müesseselerde çalışan personel ile hasta münasebetleri, günümüz modern tıp merkezlerindekiye oldukça benzerlik göstermektedir (Ateş, 1982, s.82).

Kervansaraylar

İslâm dünyasında vakıf ve hayır duygusu çerçevesinde kurulan, “Ribât”ların devamı olarak kabul edilen, heybetiyle tıpkı bir kaleyi andıran kervansaraylar, yolcuları ve bineklerini barındırmak, kervanları dinlendirmek gibi hizmetler görmüştür. Selçuklu dönemi vakfiyelerinde Kervansaray, Han ve Ribât kelimeleri aynı anlamı ifade etmekteydi. Hem Müslimlerin hem de Gayrimüslimlerin yol emniyetini de tesis etmekte olan kervansaraylar, ortasında geniş avlusu bulunan iki katlı müstahkem binalar şeklinde yapılanmaktaydı. Burada kalan misafirlerin üç günlük yeme, içme ve yatma masrafları bu müesseseler tarafından karşılanırdı (Şeker, 2003, s. 169). Bu tesisler, belli mesafeler ve belli şartlar göz önünde tutularak, ihtiyaç duyulan en uygun yerlerde inşa edilmiştir. Kervanların izleyecekleri yolların özellikleri unutulmamış, yaz ve kış ayları da hesaba katılarak güvenlik önlemleri ile ilgili gereken tedbirler ihmal edilmemiştir (Tuncay, 1984, s.41).

İmaretler

Dar bir ifade ile “aşevi” anlamını ifade eden medrese öğrencisi, yoksul ve yolcuların yemek ihtiyaçlarının temin edildiği İmaret, geniş anlamda ise bir şehir ve kasabanın özünü teşkil eden külliye olarak nitelendirilebilecektir (Kazıcı, 1985, s.261). Bu müessesenin kapsamı içerisinde cami, medrese, bimarhane, aşevi, tabhane, mektep, kervansaray, kütüphane, hamam gibi insan faydasına odaklanan tesisler yer almaktadır. Genellikle merkezinde cami

bulunan bu yapılar şehirlerin kurulup gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Doğan, 2006, s.20 – 21).

Dar anlamıyla aşhaneyi ve aşevini ifadesiyle imarethanelerin imkânlarından istifade edenleri şöyle bir tasnife tabi tutabiliriz (Şeker, 2003, s. 160 – 161):

1. Medrese talebesi,
2. Câmi ve hayrat hademesi,
3. Memleket fukarası,
4. Misafirler (âyende ve revende)

Bir memleketten diğerine gelen yolcular, imaretlerde üç gün misafir edilerek yedirilip içirilmekte ve bütün ihtiyaçları imkân ölçüsünde karşılanmaktaydı. Memleketin iktisadi ve sosyal hayatında ilim, imar ve kültürün gelişmesinde büyük bir boşluğu dolduran ve insanların ihtiyaçlarını karşılayan imaret müessesesi, mali imkânların elverişsizliği ve bir kısım siyasi kararlar sonucu, son zamanlarda vazifesini ifa edemez, sadece medrese öğrencilerine bakabilir hale gelmişti (Ergin, 1936, s.44).

Sosyal Yardım ve Dayanışma Hizmetleri

“XVII. asır ortalarında, üç arkadaşıyla birlikte Mısır’dan İstanbul’a kadar 67 günlük bir yolculuk yapan Samuel ben David Yemşel, yol güzergâhında her gece bir han veya kervansaray bulduklarını, bunlardan mahrum iki küçük kasabada ise yolculara tahsis edilmiş misafir odalarında ağırlandıklarını yazmaktadır”. Bu tespit vakıfların; aşevi, misafir evi tesisi, ihtiyarlara elbise verilmesi, dükkân açmak isteyenlere yardım edilmesi, ihtiyaçlı olanlara ödünç para verilmesi, hapiste olanlara yiyecek - soğuk su verilmesi, halka, çocuklara meyve yedirilmesi, kuşların tedavileri ile ilgilenmek gibi birçok hizmeti yerine getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum vakıfların sosyal hizmetleri, hem çok düzenli bir şekilde hem de Müslim - Gayrimüslim ayrımı yapmaksızın icra ettiklerini ispat eder (Kozak, 1994, s. 22-23).

Bununla birlikte sırf toplumsal dayanışmayı temin ederek güçlendirmeye yönelik vakıflarda mevcuttu. Ayrıca Osmanlı vakıf külliyesi toplumsal kaynaşmayı kolaylaştıran bir sosyal merkez hizmeti de görmesinin yanı sıra sosyal katalizör görevini de üstlenen, amacının odağına “insanlığın yücelmesi”,

“hayatın güzelleşmesi”, “insan haysiyetine yaraşır bir asgari seviyenin sağlanması” gibi düşünceleri yerleştirmiştir (Kozak, 1994, s.22 – 23).

Gelir – Servet Dağılımına İlişkin Hizmetleri

Kozak bir tespitinde, “Osmanlı sisteminde kudret servete üstündür; servet kudreti yaratmaz, kudret serveti yaratır; ama kudretin yarattığı serveti, daha üstün kudret her an mahvedebilir; onunla birlikte sahibini de” (Kozak, 1994, s.27) diyerek servet sahibinin durumunu gözler önüne sermektedir.

Osmanlı döneminde vâkıfların çoğu yüksek gelir sahipleriydi. Vakıflar gelir düzeyi yüksek olanlardan gelir düzeyi düşük olanlara doğru bir servet akışı olmadığı halde servet sahibinin servetinin bir kısmının sosyalleşmesidir. Dolayısıyla vakıf burada servet gelir dengesini sağlayan bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlarla beraber vâkıfların gönüllü olarak kendi servetlerini toplumsal amaçlarla ilelebet topluma bırakmaları toplumdaki gelir dengesi ve dağılımı açısından da dikkat çekici bir husustur (Kozak, 1994, s.28 – 31).

Müsader-i emval; Sultanın, kaynağı meşru olmayan yollarla mal varlığı artan devlet üst yöneticilerinin ya da zenginlerin mülküne el koyması anlamına gelmektedir. Bu uygulama sebebiyle kurulan vakıflarda bu şahısların bir nevi mülk sigortası anlamını taşıyordu. Bu vakıflarda, vâkıf kendi çocuklarını vakfin mütevellisi olarak atayarak çocuklarının gelecek sıkıntılarını gidermiş ve bir nevi çocuklarını eğer hayatta kalırsa kendini sigortalatmış denebilirdi (Özmen ve Çorbalı, 1991, s.487; Kozak, 1994, s.25 – 26).

Vakfin en önemli fonksiyonu sayılabilecek, muhtaçlara sadece o andaki ihtiyaçlarını karşılamaya dönük gelip geçici bir para veya mal verilmesi değil servetin ilelebet bu amaca tahsisi söz konusudur. Özellikle bu servet transferi yönüyle büyük önem taşır (Kozak, 1994, s.25 – 26).

İstihdamı Artırıcı İşlevleri

Hemen her vakıfta, özellikle büyük vakıflarda hizmetlerin yürütülebilmesi için gerekli sayıda personelin istihdamının da öngörüldüğü ve onların maaşlarının da vakfiyede belirtildiği görülmektedir. Dolayısıyla, vakıfların yaygınlığı arttıkça vakıflarda istihdam edilenlerin sayısı da gittikçe artarak önemli miktarlara ulaşmıştır (Kozak, 1994, s.33). Bu yönüyle vakıflar istihdama

da katkı sağlamaktadır. Bununla beraber vakıf çalışanlarından bazıları da gönüllülük esasına göre çalışmaktadır.

İmar ve Bayındırlık Hizmetleri

Osmanlı döneminde vakıfların büyük bir çoğunluğunun, Padişah ve devlet yetkilileri eliyle kurulması yönetim ile halk arasında muhabbet, bağlılık ve devlet – millet bütünleşmesi duygularını perçinlemiştir. Sosyal anlamda birçok hizmet vakıflar ve dernekler eliyle görülmekteydi. XVII. yüzyıl vâkıfları tarafından tesis edilen hayratın yerleşim birimlerine dağılımına baktığımızda. % 68.32'sinin (925 hayratın 632'si) şehirlerde inşa edildiği görülmektedir (Yüksel, 1998, s.160).

Vakıf kurucuları, Osmanlı resmi ulaşım ağını oluşturan ana yolların dışındaki, tali yol olarak nitelediğimiz yolların üzerinde de yaptıkları bir takım tesislerle ve bu yolların bakım ve onarımını sağlayarak sivil yolcuların emniyet içinde gelip geçmelerini temin etmiş oluyordular (Yüksel, 1998, s.156).

Şehirleşme

Bazı vakıf kurucuları, vakıflarının gelir kaynaklarını artıracığına inandıkları imalathaneleri ve ticarethaneleri ihya ederek, hem ülke imarına, ekonomisine ve şehirleşmeye hem de vakıflarına iyi bir gelir kaynağı temin etmiş oluyordular. Devlet yönetiminde bulunan idari ya da adli müesseselerde makam sahibi olan kişiler, doğup büyüdüleri asıl memleketlerine vakıflar aracılığı ile yatırım yapmaktaydılar (Yüksel, 1998, s.157).

Bir kısım vâkıflar, memleketin ıssız ve ücra köşelerinde veya çeşitli yol güzergâhları üzerindeki tekke ve zaviyelere muhtelif gelir kaynakları vakfediyorlardı. Bu tekke ve zaviyeler, gelip geçenlere birer barınak olmakla beraber zamanla memleketin bu ıssız ve ücra köşeleri şenlenip birer yerleşim merkezi hâline geliyordu. Kimi vâkıflar da, toplumda iyi anılmak ve ölümlerinden sonra hayırla yâd edilmek amacıyla, çeşitli sosyal ve dinî müesseseler yaparak ülkenin imarına katkıda bulunuyorlardı (Ergin 1944, s.35).

Böylece, ıssız alanlarda şehirleşmeler başlamış oluyor dolayısıyla ülkenin nüfus, ekonomi ve imarına da ciddi anlamlarda katkıda bulunuyorlardı. Bu sebeple Osmanlı Devletinde vakıfların, ülkenin kalkınmasında ve imarında önemli rol oynadığı söylenebilir. Batıda kilise, belediye ve devletin birlikte

yerine getirebildiği bu hizmeti Osmanlı’da vakıflar tek başına ifa etmiştir. Şehirlerin imarlarında, vakıfların bu denli önemli rol oynamasının sebeplerinden biri de şehirlerin diğer küçük yerleşim birimlerine göre daha kalabalık olmasıdır. Bu sebeple vâkıflarda, toplum nezdinde daha prestijli olunacağı ve daha olumlu bir imaj kazanılacağı düşünceleri öne çıkmış olabilir. Vakıfların, Osmanlı şehirlerinin imarında başlıca rolü, eski vakıfların yanmış veya bir sebeple harap olmuş tesislerini onararak Osmanlı şehirlerinin harabeleşmesini önlemiş olmasıdır (Ertem, 2011, s.36).

Şehirlerde yer alan vakıflara ait dükkân gibi ticarî yerlerin önündeki kaldırımların tamirinin de devletçe vakıflara yaptırıldığı görülmektedir (Yüksel, 1998, s.161).

Vakfiyelerden edinilen bilgiler ışığında Osmanlı şehirlerindeki nüfus artışlarını ve fizikî gelişmeyi takip etmek mümkündür. Vakfiyelerde bütün yapıların kimler tarafından yaptırıldığı, ne zaman ve nerede yapıldığı gibi bilgiler detaylı bir şekilde yer aldığından hem sur içi hem de sur dışındaki her türlü gelişmelerden haberdar olunabiliyordu (Ergin 1944, s.35 – 36).

Su, Yol ve Diğer Alt Yapı Tesisleri

Osmanlı Devletinde derbent teşkilatından oluşan resmi bir ulaşım ve haberleşme ağı, devletin resmi görevlilerince kullanılmak üzere yine devlet tarafından inşa edilmekteydi. Sivil yolcuların kullanımındaki yollar ise vakıflar tarafından hizmete hazır hale getirilmekteydiler. Vakıflar inşa ettikleri yollarda sarnıç, çeşme, su kuyuları hatta bazı yerlerde su küpleri dahi yapmışlardır (Doğan, 2006, s.23).

İslâm Medeniyetinde su, hem temizlik hem hayati bir içecek hem de ibadet için bir araç olarak düşünülmüştür. Hatta “su gibi aziz olasin” deyimini ile de suya bir nevi kutsiyet yüklenmiştir. İşte tüm bu sebepler İslâm kültüründe vakıfların, çeşme ve sebilleri hatta su kemerleri ve su bentleri, inşa etmesine vesile olmuştur (Kazıcı, 1982, s.268).

Evliya Çelebi, Kanuni’nin Mimar Sinan’a yaptırttığı suyollarına nasıl başladığını özetle şöyle anlatır:

“Süleyman Han İstanbul’un su ihtiyacının karşılanması için talepte bulunduğu Mimar Sinan yaptığı araştırma sonucunda İstanbul’un batısında

uzakça bir yerde tatlı sular buldu. Padişah bu suların İstanbul'a getirilmesini isteyince, Mimar Sinan "Padişahım bu çok uzak bir mesafedir. Buradan İstanbul'a on bir saatlik bir yol vardır. Keseleri uç uca dizip bu kadar masrafı göze alırsanız bu büyük hayır size nasip olur. Başka türlü bu işi yapmaya hiçbir memleketin gücü yetmez. İşin doğrusu budur Padişahım" der. Bunun üzerine Kanuni, "Ey Mimar Sinan, evvela bu güzel suların fennen İstanbul'a gitmesi mümkün müdür?" der. O da "Evet Padişahım mümkündür, büyük bir nehir gibi İstanbul'a akar" cevabını verir. Padişah "Sen keseleri uç uca dizersen bu su İstanbul'a varır dedin. Ben inşallah yan yana, birbirine bitişik iki konak dizeyim" der" (Çelebi, 1985, s.116).

Diğer Hizmetler

Bireyler Arasında Bütünleşmenin Sağlanması

Vakıfların gönüllü olarak kendi servetlerini toplumsal amaçlarla ilelebet topluma bırakmaları, toplumdaki gelir dengesi ve dağılımı açısından olduğu kadar toplumsal barışın ve bireylerarası bütünleşmenin de sağlanması noktasında önemli bir görev almaktadır (Şeker, 2003, s. 169).

Nakit İhtiyacının Karşlanması

Vakıflar fakir, düşkün ve kimsesizlere ayni ve nakdi olmak üzere iki şekilde yardım etmişlerdir. Hatta bazı vakıflar belli sayıda fakire devamlı olmak üzere aylık bağlamıştır (Koyunoğlu, 2002, s.215).

Bazı vakıflar belli sayıdaki fakire sürekli aylık bağlamışlar, bazıları da Ramazan ve Bayram günleri gibi belirli günlerde yardım etmişlerdir.

Nakit ihtiyacının karşılanması noktasında yukarıda da bahsettiğimiz avarız vakıflarının (Kozak, 1994, s.23 – 24) görev aldığını belirtmek gerekir. Bu vakıflar bir köy veya mahallede ve esnaf loncalarında hastalık dolayısıyla çalışıp kazanç temin edemeyecek duruma gelenlerin günlük ihtiyaçlarının karşılanması, fakirlerden ölenlerin teçhiz ve tekfini gibi hizmetler sunmuştur. Bu hizmetleri yapmakta kullandığı "Avarız Akçesi Sandığı" ya da "Mahalle Sandığı" adındaki yardım sandığı devlet ve belediye değil tamamen hayır sahiplerince verilirdi. Bu vakıflardan sağlanan yardım nakitleri mahallenin işlerine, mabetlerin ihtiyaçlarına, fakirlere, dullara, yoksullara, yetimlere ve kimsesizlere verilirdi. Ayrıca bu paralar borç olarak verilerek de işletilirdi (Doğan, 2006, s.24 – 25).

Bazı vakıflar öğrencilere burs ücretleri ayırır hatta bu ücretleri muhasebe defterlerine cari gider olarak kaydederlerdi (Unan, 1993, s.55).

Kültür ve Sanat

Genellikle Devlette yüksek kademedeki görevlilerin tesis ettiği vakıflar, Osmanlı şehirlerinde, diğer sosyal hizmetler gibi bütün kültürel faaliyetleri ve hizmetleri temin ediyordu. Vakıf kurucuları, tesis ettikleri vakıflar yoluyla Osmanlı şehirlerinde cami, mescit, medrese, dar ü’l-hadis, dar ü’l-kurra, mektep, muallim hane, imarethane, misafirhane, han, hamam gibi sosyal ve kültürel hizmet müesseseleri yaptırmakla hem şehirlerin imarına, hem de kültürel ve sosyal yönden canlılık kazanmasına katkıda bulunuyorlardı (Yüksel, 1998, s.168 – 169).

Cami ve Mescitler

Osmanlı döneminde ve özellikle İslam kültüründe, cami ve mescitler bugünkü vazifesiyle sadece beş vakit namazın ifa edildiği mekânlar değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel birçok aktivitenin de yer aldığı mekânlardı (Ertem, 2011, s.35). Bu amaçları;

- 1- Bu müesseseler dini eğitim vermek.
- 2- Camilerin imamlığına özellikle koyu Hanefi imamlar getirilerek Şiiilik gibi heterodoks yapıların fikriyatını engellemek.
- 3- Ülke genelinde vâkıfların büyük çoğunluğunun devlet büyükleri olduğu göz önüne alınırsa, bu zatların hem halk nazarında azalan itibarlarını güçlendirmek hem de duayı bir propaganda aracı olarak kullanmak şeklinde sıralayabiliriz (Yüksel, 1998, s.171 – 172).

Mektep ve Medreseler

İslâm’ın ilme verdiği önem Müslüman toplumları ilme yönelmeye teşvik etmiş, ilkokul düzeyinde olan sübyan mekteplerinden, üniversite seviyesinde olan medreselere kadar bütün eğitim birimlerini genellikle vakıflar vasıtasıyla ihdas etmişler ve bütün ihtiyaçlarını yine vakıflar yoluyla mütemediyen karşılamışlardır (Ertuç, 2007, s.89).

Mektep ve muallimhânelerde, çocuklara okuma yazma, öğretiliyor ve bunun yanı sıra hat dersleri de veriliyordu. Medreselerde ise, Arapça gramerin (sarf

ve nahiv) yanı sıra hadis, tefsir, fıkıh ve sair dinî konularda eğitimin yanı sıra fenni ilimlere de yer verilirdi. Bu tür hizmetler de yine vakıflar eliyle görülmüştür. Herhangi bir tarikata mensup olan vâkıflar ise, yaptıkları eğitim kurumlarında okuyan veya okuyacak talebelerin hem dini eğitim almalarını hem de tasavvufla ilgi eserler okutuluyordu. Medreselerde olduğu gibi darül hadislerde de okutulacak derslerin yine vâkıflarca belirlendiği görülmektedir (Yüksel, 1998, s.171 – 172).

Tekke ve Zaviyeler

Kültürel platformda, özellikle şark ve halk musikisinin gelişmesinde önemli rol alan tekke ve zaviyeler, vâkıflar tarafından yaptırılıp mali desteklerle hem şehirde hem de kırsalda faaliyet göstermişlerdir. Bu müesseselerde dini faaliyetlerin yanı sıra eğitim ve öğretimde verilmekteydi. Vâkıflar bu şekilde kültürel hayata yön vermekte idiler (Yüksel, 1998, s.173 – 175).

Cumhuriyet Sonrasında Vakıfların Sosyal Politika Fonksiyonları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra devlet teşkilatının yeniden şekillenmesi, Osmanlı döneminden kalan kurumların ya tamamen ortadan kalkmasına ya da değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı döneminde tüm vakıfların denetimini tek çatı altında toplayan Evkaf-ı Hümâyun Nezareti, Cumhuriyet döneminde değiştirilerek, 2 Mayıs 1920`de, Şer`iyye ve Evkaf Vekâleti olarak kurulmuş, 3 Mart 1924`te Başbakanlığa bağlanarak Vakıflar Genel Müdürlüğü adını almıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü, günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir kurum olarak hizmetine devam etmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilen yetkiler çerçevesinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalan ve yöneticisi hayatta olmayan 52.000 adet Vakıf'ın temsil ve idaresi, bu kuruma devredilmiştir VGM. (2020, 27, Mart) Tarihte Vakıflar. (<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>).

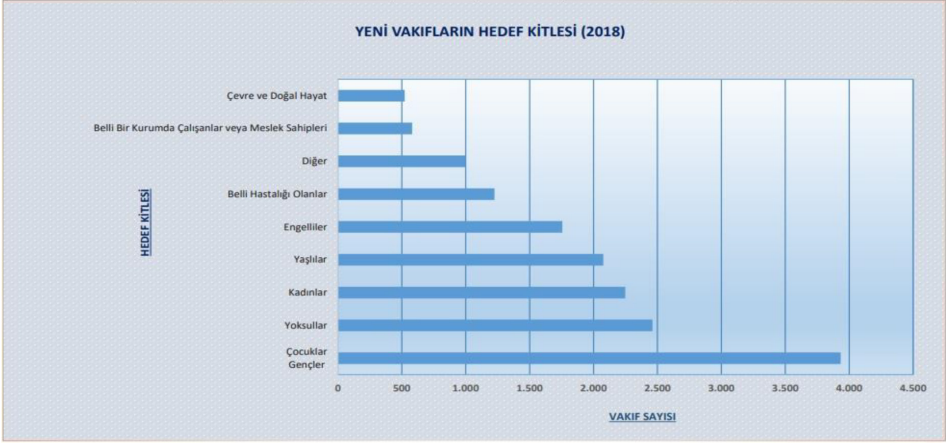
Vakıfların Hedef Kitle Gurupları ve Sosyal Politika Bağlantısı

Vakıflar bir STK olduğundan ana hedef kitleleri de insan olmaktadır. Sosyal politika günümüzde çocuk/genç, kadın, yaşlı, engelli gibi toplumsal kitleleri, dezavantajlı guruplar içerisinde zikretmektedir. Bu kapsamda sosyal politika disiplini, dezavantajlı guruplar için çareler aramaktadır. Vakıfların hizmetlerinde, dezavantajlı gurupları öncelemesi ve daha çok onlara yoğunlaşması hem devlet

üzerindeki ekonomik yükün hafiflemesine hem de temelinde gönüllülük esasına dayanarak çalışan vakıf personelinin *sosyal millet* duygusunu yaygınlaştırmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda vakıflar, sosyal politik varlığı ile de önemli hizmetler icra etmektedir.

YENİ VAKIFLARIN HEDEF KİTLESİNE GÖRE DAĞILIMI (2018)

HEDEF KİTLESİ / VAKIF SAYISI	Çocuklar Gençler	Yoksullar	Kadınlar	Yaşlılar	Engelliler	Belli Hastalığı Olanlar	Diğer	Belli Bir Kurumda Çalışanlar veya Meslek Sahipleri	Çevre ve Doğal Hayat
	3.933	2.461	2.248	2.076	1.756	1.225	997	581	523
(%)	24,9%	15,6%	14,2%	13,1%	11,1%	7,8%	6,3%	3,7%	3,3%

Grafik 4. Vakıfların Hedef Kitleleri

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Yeni Vakıfların Hedef Kitleleri
https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/10-yeni-vakiflarin-hedef-.pdf

Tablodaki veriler, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2018 yılına ait Yeni Vakıfların hedef kitesine ait bilgileri içermektedir. Bu veriler incelendiğinde Yeni Vakıfların Türkiye’de en çok çocuklar ve gençler, sonrasında sırasıyla yoksullar, kadınlar, yaşlılar, engelliler, belli hastalığı olanlar ile ilgilendiği bilgisi yer almaktadır. Tüm hizmet oranları incelendiğinde dezavantajlı guruplar arasında yer alan bireylere vakıfların hizmet dağılımı %78,9’dur. Bu veriler bize vakıfların, sosyal politikanın dezavantajlı olarak gördüğü gurupları ne kadar önemsedini ve öncelediğini açıkça göstermektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de vakıflar, sosyal açıdan hizmete ve yardıma muhtaç kesimlere öncelik tanıyarak sosyal bütünlüğün korunmasının yanı sıra çalışma çağında bulunan genç, kadın ve engellileri de ekonomik hayata kazandıracak faaliyetleri ifa etmektedirler. Bununla birlikte bu kurumların bir örnek teşkil etmesi yönüyle de sosyal ahlakın gelişimine de vesile olmaktadır.

Bunun yanı sıra belli bir kurumda çalışanlar ve meslek sahiplerini de hedef kitesine alan vakıflar bu yönüyle de çalışma yaşamına ve emek piyasasına destek vermektedir. Belirli kurumlarda çalışanların mesleki gelişimlerini destekleyerek nitelikli emek talebi açığını kapatmaya çalışmakta ve emek piyasası dengesine katkıda bulunmaktadır.

Yine çevre ve doğal hayata dair çalışmalar yapan vakıflar, insan yaşamına, doğal yaşama ve şehirleşmeye katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda vakıfların odağının her ne kadar insan olduğunu ifade etsek de aynı zamanda tüm canlı hayatı da odağına almaktadır. Böylece kâr gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan vakıfların, hem ülke ekonomisine hem de genel anlamda sosyal hayata önemli getirileri olan vazgeçilmez bir sosyal politika aracı olduğu kabul edilebilir.

Vakıfların Kurdukları Müesseseler Vasıtasıyla İcra Ettikleri Hizmetlerin Sosyal Politika Bağlantısı

Vakıflar tarafından yapılan tesisler incelendiğinde kurulan tesis ile verilen hizmet arasında bir paralellik olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin okul ya da üniversite tesisine sahip olan bir vakıf, eğitim alanında hizmet vermektedir. Buradaki verilerin asıl özelliği, *kâr amacı olmayan tesislerin* vakıfların uhdesinde bulunmasıdır. Bu yönüyle vakıflar doğrudan sosyal politika aracı olarak kullanılmakta ve genellikle dezavantajlı gruplara hizmet sunmaktadır.

Tablo 3

Vakıfların Tesis Türü Bakımından Dağılımı

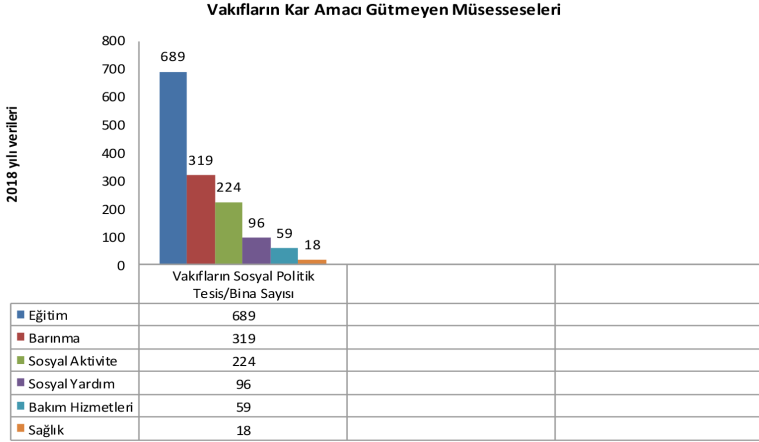
TESİS / MÜESSESE	2014	2015	2016	2017	2018
Yurt / Pansiyon	211	215	204	199	201
Misafirhane	124	129	116	115	118
Kamp Tesisi / Dinlenme Tesisi	16	17	16	17	15
Kreş ve Gündüz Bakımevi	13	19	23	24	23
Yatılı Çocuk Yuvası / Gençlik Merkezi	14	16	13	15	13
Stığınma Evi / Kadın Misafirhanesi	5	7	8	6	6
Huzurevi	14	14	14	14	17
Aşevi / Aşocağı	96	101	93	92	96
Hastane / Dispanser / Sağlık / Rehabilitasyon Merkezi	13	12	15	14	18
Kütüphane	152	150	146	155	147
Okuma Odası / Kitaplık	145	150	144	157	157
Eğitim / Kurs Tesisi	114	128	127	126	131
Dershane	25	26	23	27	24
Sergi Salonu	36	40	43	52	47
Konferans Salonu	144	138	144	144	129

Spor Sahası	31	32	31	32	31
Spor Salonu	25	27	27	29	25
Lokal	33	30	26	27	33
Dini Eğitim / Kuran Kursu	136	132	137	148	144
Özürllüler Okulu / Çocuk Terapi Merkezi	5	7	8	6	9
Anaokulu / İlköğretim Okulu / Lise	34	38	35	38	33
Üniversite (Fakülte / Yüksekokul)	48	45	41	44	49
Diğer	183	163	162	155	182
TOPLAM	1617	1636	1596	1636	1648

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2014 – 2018 yılları arasındaki verileri incelendiğinde, kâr amacı gütmeyen tesisler bazında vakıfların kurduğu tesislerin, vakıfların sosyo-ekonomik katkılarının yadsınamaz olduğu görülmektedir. Bu bağlamda en fazla tesis ya da müessese; 201 adet ile yurt / pansiyondur. Onu müteakiben sırasıyla okuma odası / kitaplık, kütüphane, dini eğitim / Kuran kursu, eğitim / kurs tesisi, konferans salonu, misafırhane, aşevi / aş ocağı, üniversite, sergi salonu, ana okulu / ilköğretim okulu / lise, lokal, spor sahası, spor salonu, dersane, kreş ve gündüz bakımevi, hastane / dispanser / sağlık / rehabilitasyon merkezi, huzurevi, kamp/dinlenme tesisi, yatılı çocuk yuvası / gençlik merkezi, özürllüler okulu / çocuk terapi merkezi, sığınma evi / kadın misafırhanesi yer almaktadır.

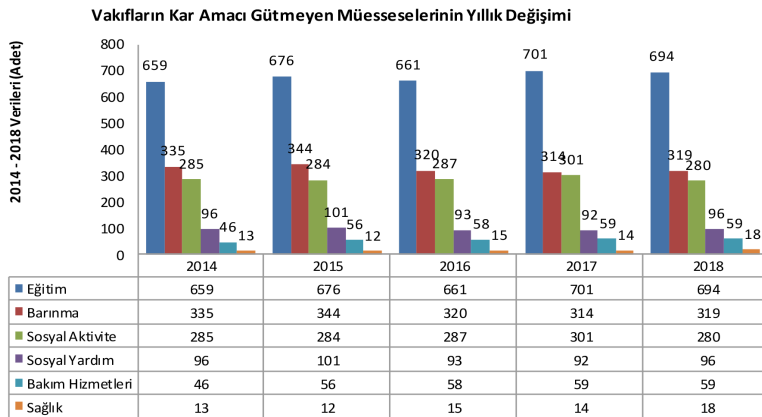
Cumhuriyet döneminden sonra kurulan Yeni vakıfların barınma, sosyal aktivite, bakımevi hizmetleri, sosyal yardım, sağlık ve eğitim alanlarında kurdukları tesisler herhangi bir kar amacı gütmemektedir. Vakıfların kurdukları bu tesisler, sosyal politikanın bir aracı olarak toplumsal hizmeti ifa etmektedir.

Grafik 5. Vakıfların kar amacı gütmeyen müesseseleri

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

2018 yılında, kurulmuş olan tesislerin en fazla eğitim alanında yer aldığı ve toplumsal ihtiyacı bu yönde karşılamaya çalıştığı görülmektedir. Müteakiben barınma, sosyal aktivite, sosyal yardım, bakım hizmetleri ve sağlık alanında vakıfların kar amacı gütmeyen tesisleri mevcuttur. Burada dikkat çeken bir husus liberal devlet anlayışında dahi, devletin hizmet vermesi beklenen eğitim ve sağlık alanlarında, sosyal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde yadsınamayacak sayıda tesis / bina vakıflar eliyle yapılmıştır. Sonuç itibariyle vakıfların, gönüllülük esasına dayalı çalışan ve kar amacı gütmeyen bir sosyal politika aracı olduğu açıktır.

Grafik 6. Vakıfların kar amacı gütmeyen müesseselerin yıllık değişimi

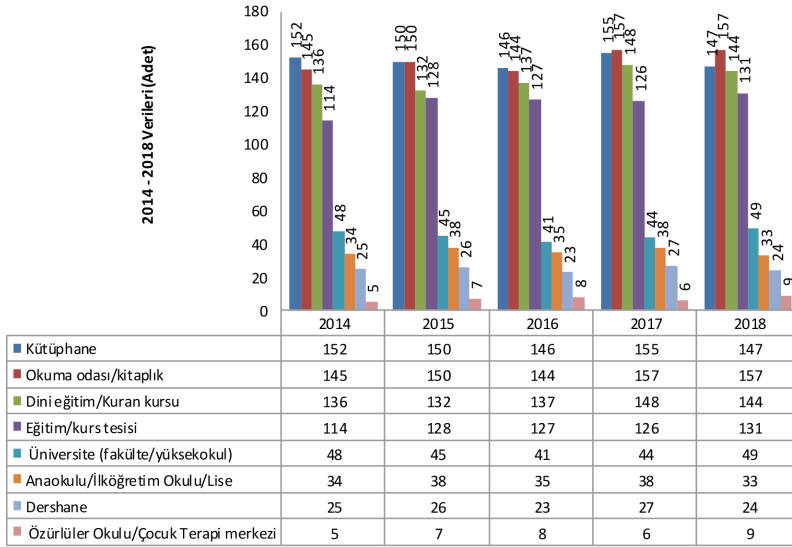
Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

Grafik 6’da eğitim, barınma, sosyal aktivite, sosyal yardım, bakım hizmetleri ve sağlık alanında vakıflar genel müdürlüğünün yayımladığı 2014 – 2018 yıllarına ait verilere dayanarak, vakıfların kar amacı gütmeyen kurdukları tesisler incelendiğinde eğitim alanında küçük sayılarla ifade edilebilecek değişimler yaşanmıştır. 2014 – 2018 yılları boyunca eğitim tesislerinde, sıralı olarak sayıca artan – azalan bir dalgalı değişim gözlemlenmiştir. Bununla beraber eğitim alanında yapılan tesis yatırımlarının diğerlerine nazaran açık ara önde olduğu görülmektedir. Barınma, sosyal aktivite, sosyal yardım, bakım hizmetleri ve sağlık alanlarında 2014 – 2018 verileri sırasız artan – azalan bir değişim gözlemlenmektedir. Eğitim tesislerinin ardından müessese türünde, barınma ve sosyal aktivite, tesis sayısı olarak birbirine neredeyse yakın sayıda seyretmektedir. Benzer sayısal ilişki sosyal yardım ve bakım hizmetlerine ait tesislerde de geçerlidir. Vakıfların hizmet ettiği alanlar arasında en az müessese sağlık türünde verilmiştir. Bunun başlıca nedenleri arasında sağlık sektörünün diğer sektörlerle nazaran daha maliyetli tesis edilmesini sayabiliriz.

Vakıfların Kurdukları Eğitim Tesislerinin Sosyal Politika Bağlantısı

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2014 – 2018 yılları arasındaki verileri kapsamında, vakıfların eğitim alanında kâr amacı gütmeyen yapmış oldukları müesseseler; kütüphane, okuma odası / kitaplık, dini eğitim / Kuran kursu, eğitim / kurs tesisi, üniversite, anaokulu / ilköğretim / lise, dershane, özürllüler okulu / çocuk terapi merkezi şeklindedir.

Eğitim Alanında Vakıfların Kar Amacı Gütmeyen Müesseselerinin Yıllık Değişimi

Grafik 7. Eğitim alanında vakıfların kar amacı gütmeyen müesseseleri**Kaynak:** VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler, Eğitimhttps://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

Vakıfların eğitim alanında yaptığı müesseseler, hem eğitimi doğrudan etkileyecek anaokulu, ilköğretim, lise ve üniversite gibi hem de eğitime destek sağlayacak kütüphane, dershane, kurs gibi yapılarla sosyal politika işlevini icra etmektedir. Bununla beraber vakıflar eğitim hizmetini gerçekleştirirken, sosyal hayatın önemli bir parçası olan dini eğitimlerde de aktif rol almaktadır. Bu bağlamda vakıflar tarafından kurulan dini tesisler, diğer müesseseler arasında sayıca en fazla üçüncü sıradadır. Ayrıca sosyal politikalar açısından dezavantajlı gruplar arasında yer alan engellilerin de eğitimini önemseyen vakıflar, özürlüler okulu / çocuk terapi merkezleri de kurmuşlardır.

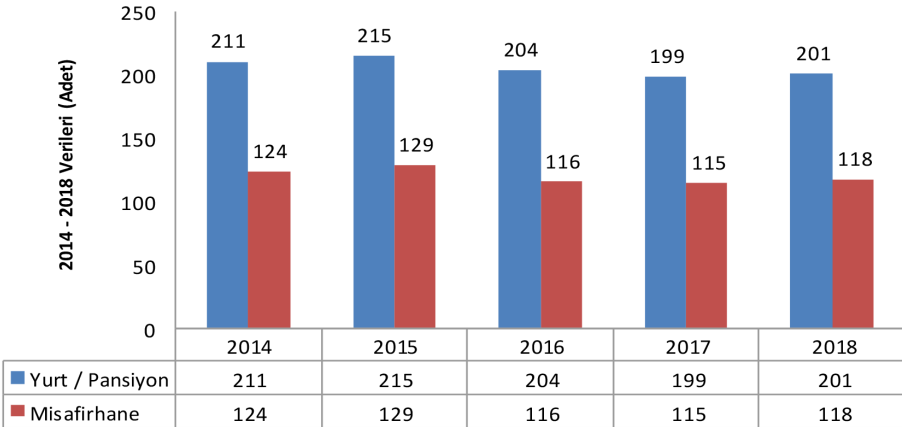
Kütüphane, okuma odası/kitaplık, dini eğitim/Kuran kursu, eğitim/kurs tesisi, anaokulu/ilköğretim/lise, dershane ve özürlüler okulu/çocuk terapi merkezlerine ait tesis ve müesseselerin sayısı, 2014 – 2018 yılları arasında dalgalı bir artış – azalış trendi göstermiştir. Vakıfların kurduğu üniversite düzeyinde tesisler ise 2015 ve 2016 yıllarında sayıca azalmakta olup 2017 ve 2018 yıllarında sayıca artış meydana gelmiştir. Ayrıca 2018 yılı verileri üniversite yapıları arasında 2014 yılından itibaren en üst sayıya ulaşmıştır.

Vakıfların Kurdukları Barınma Tesislerinin Sosyal Politika Bağlantısı

Barınma temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Özellikle öğrencilerin ihtiyacını karşılamak üzere hazırlanan yurtlar, ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının eğitim hayatının önündeki önemli bir engeli kaldırmaktadır. Yurtlarda sadece barınma hizmeti verilmemekte ayrıca yemek hizmeti de sunulmaktadır.

Misafirhaneler Selçuklu – Osmanlı dönemlerinde bir nevi kervansarayların görevini icra etmektedir. Günümüz misafirhaneleri, genellikle başka şehirlerde, kısa zamanlı kalma zarureti ortaya çıkan bireylerin hizmetinde kullanılmaktadır. Bu tesislerde de yine barınmanın yanı sıra yemek hizmeti de verilmektedir. Vakıfların kâr amacı gütmeyen müesseseleri arasında en fazla sayıda yurt/pansiyon bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hizmetleri ile vakıflar önemli bir sosyo – ekonomik açığı doldurmaktadır. Yurt/pansiyon ve misafirhaneler sayıca 2014 – 2018 yılları arasında, dalgalı bir artış – azalış trendi göstermiştir.

Barınma Alanında Vakıfların Kar Amacı Gütmeyen Müesseselerinin Yıllık Değişimi

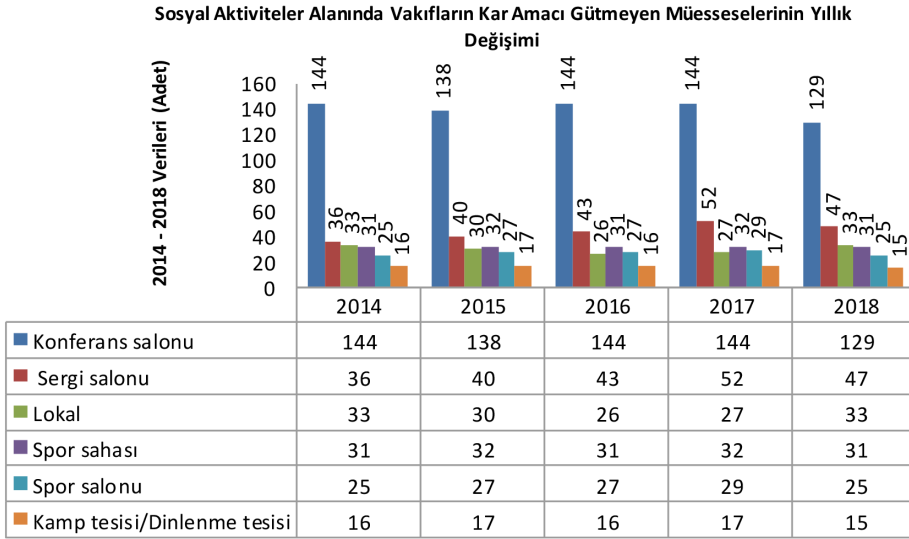
Grafik 8. Barınma alanında vakıfların kar amacı gütmeyen

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler, Barınma

https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

Vakıfların Kurdukları Sosyal Aktivite Tesislerinin Sosyal Politika Bağlantısı

Sosyal aktiviteler kültürel değişimler üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu tür sosyal tesisler genellikle kültürel düzeyde toplumsal ihtiyacı karşılamayı amaçlamaktadır. Türkiye’de bu anlamda toplumsal ihtiyaçları karşılamak adına kurulan konferans salonu, sergi salonu, lokal, spor sahası, spor salonu ve dinlenme/kamp tesisleri vakıflar tarafından da kurulmuştur.

Grafik 9. Sosyal Aktivite Alanında Vakıfların Kar Amacı Gütmeyen Müesseseleri

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler, Sosyal Aktivite

https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

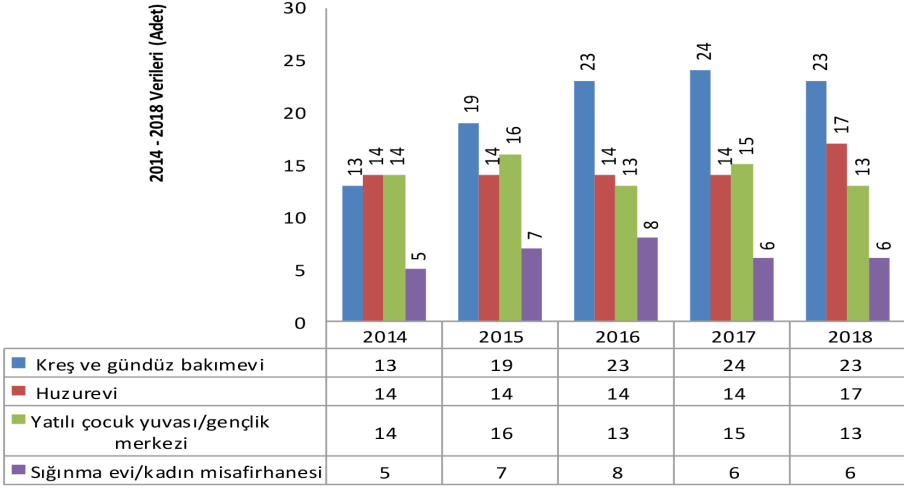
Özellikle sosyo – kültürel anlamda içtimai ihtiyaca cevap veren bu müesseselerin sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Sergi salonu ve spor salonu tesisleri, 2014 – 2017 yılları arasında sayıca artmıştır. 2018 yılında ise her iki tesis türünde de azalmalar görülmektedir. konferans salonu, lokal, spor sahası ve dinlenme/kamp tesisleri ise 2014 – 2018 yılları arasında, dalgalı bir artış – azalış trendi göstermiştir.

Vakıfların Kurdukları Bakım Hizmetleri Tesislerinin Sosyal Politika Bağlantısı

Bakım hizmetlerini ifa eden tesisler, özellikle çalışanlar için önemli müesseselerdir. Kreş ve gündüz bakım evleri, çalışanların günün yaklaşık 10

– 12 saatini²² iş hayatında geçirdiklerinden, çocukların bakımında iş – yaşam dengesinin²³ sağlanmasında önemli müesseselerdir. Bu anlamda kreş ve gündüz bakımevleri çalışanların verimliliğini artırdığı gibi yaşamsal stresini de azaltmaktadır (Yılmaz, 2019,s.189). Bu alanda da faaliyet gösteren vakıfların çalışma hayatına ne denli katkı sağladığı aşikârdır.

Bakım Hizmetleri Alanında Vakıfların Kar Amacı Gütmeyen Müesseselerinin Yıllık Değişimi

Grafik 10. Bakım Hizmetleri Alanında Vakıfların Kar Amacı Gütmeyen Müesseseleri

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler, Bakım Hizmetleri
https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

Yatılı çocuk yuvası ve huzurevi ise çocukların, gençlerin ve yaşlıların dezavantajlı guruplar arasında yer alması ve yaşam mücadelelerini devam ettirebilmeleri için önemli tesislerdir. Çocukların ve gençlerin, karakterlerinin oluştuğu ve oturduğu bu dönemlerinde ya ailelerini kaybetmeleri ya da bir sebeple ailelerinden uzak kalmaları sonucunda çocuk yuvası, gençlik merkezi gibi tesislerde hayatlarını geçirebilmektedirler. Devletin bu sosyal ihtiyacı karşılamasının yanı sıra vakıfların da bu ihtiyaca bir şekilde cevap veriyor olması neslin geleceği açısından önemli toplumsal katkılar sağlamaktadır.

22 Yemek, dinlenme ve işe gitmek için yolda geçen zaman gibi süreler çalışma hayatının kapsamı içindedir. Normal şartlarda haftalık çalışma süresi yasal olarak en çok 45 saattir ve aksi kararlaştırılmamışsa bu süre haftanın günlerine eşit olarak bölünür (4857/md.63). Bu da günlük ortalama 8 saatin çalışma hayatında geçeceğini göstermektedir.

23 İş – yaşam dengesi konusunda detaylı bilgi için bakınız; Yılmaz, 2019, s.184 – 190.

Kadın sığınma evleri ya da kadın misafir haneleri, dezavantajlı guruplar arasında yer alan kadınların, özellikle aile içi şiddete maruz kalmalarına hatta kadın cinayetlerine engel olmak adına sosyo – kriminolojik bir araç olarak işlev görmektedir. Yine bu sosyal ihtiyaca da cevap veren vakıflar, toplumsal yaşamda hiç istenmeyecek şiddetin de önüne geçecek bir hizmeti ifa ederek kolluk güçlerine de dolaylı bir katkı sağlamaktadır.

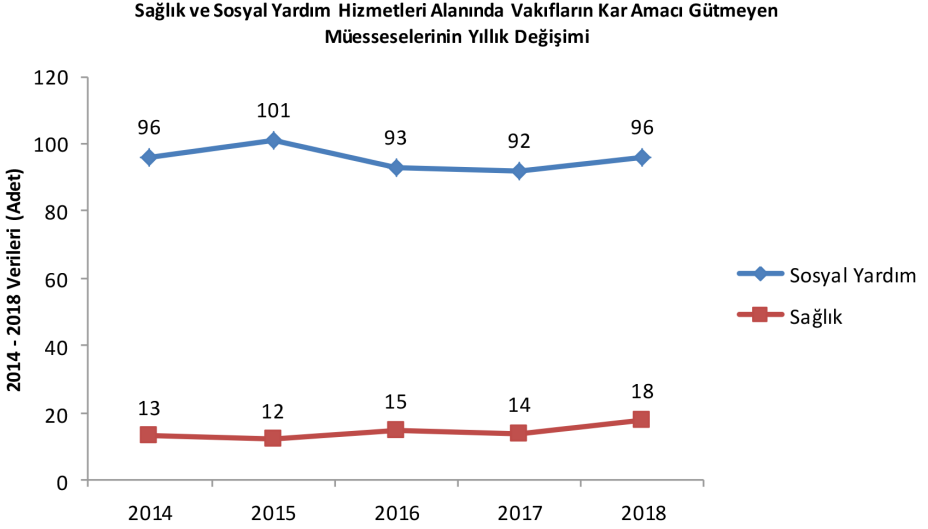
Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı veriler çerçevesinde; kreş ve gündüz bakımevleri 2014 – 2017 yılları arasında sayıca sürekli artış göstermiş, 2018 yılında bu sayıda azalma olmuştur. Huzurevi sayısı 2014 – 2017 yılları arasında sabit kalmış 2018 yılında artış göstermiştir. Yatılı çocuk yuvası / gençlik merkezi ve sığınma evi / kadın misafirhanesi sayısı dalgalı bir artış – azalış trendi göstermiştir.

Vakıfların Kurdukları Sağlık ve Sosyal Yardım Tesislerinin Sosyal Politika Bağlantısı

Sosyal devletin hatta liberal devlet mantığının dahi kabul ettiği sağlık sisteminin devlet eliyle yapılması gerekliliği düşüncesi kabul görmüş bir görüştür. Buna rağmen sosyal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde vakıflar bünyesinde; hastane, dispanser, sağlık - rehabilitasyon merkezi olarak kullanılan tesisler kurmuşlardır.

Sosyal politik gereklilikler çerçevesinde yapılan tesisler, sosyal ekonomik katkılar sağlamaktadır. Sosyal düzeyde en önemli katkısı *halk sağlığına faydalı* olmasıdır. Ekonomik düzeyde istihdamı artırıcı etkileri ise yadsınamaz düzeydedir. Bununla birlikte sağlık sektöründe istihdam türü nitelikli ve yetenekli işgücüdür. Yetkin emek talebinin zor karşılanan bir talep olması ise bir dezavantaj olarak da düşünülebilir. Verimlilik açısından düşünüldüğünde nitelikli işgünün elde tutulması adına işyeri şartlarının iyileştirilmesi genel verimliliği de artıracaktır (Yılmaz, 2019, s. 166 – 170).

Temel insan ihtiyaçları arasında yer alan beslenme insan için bir zorunluluktur. Sosyal yardımlar çerçevesinde temel insani ihtiyaçlar kapsamında gıda ihtiyacını karşılayabilmek adına vakıflar tarafından aşevleri kurulmuştur. Aşevleri evsiz, evi olsa da gıda teminin de sıkıntı yaşayan bireylerin bu temel ihtiyacını günlük ve düzenli olarak karşılamaktadır. Aşevi karşılıksız ve pişmiş gıda sunumu ile önemli bir sosyal ihtiyacı karşılayarak başta toplumsal olmak üzere ekonomik, psiko – sosyal, sosyo – kriminolojik birçok sıkıntılı sürecin önüne geçmektedir.

Grafik 11. Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Vakıfların Kar Amacı Gütmeyen Müesseseleri

Kaynak: VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler, Sağlık ve Sosyal Yardım
https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2014 – 2018 yılları arasındaki verileri kapsamında, vakıfların sağlık alanındaki müessese sayısı, azalan – artan bir seyir izlemektedir. Bu tesislerin 14 adet ile en az sayıda olduğu sene 2015 iken en fazla sayıya ulaştığı yıl 18 adet ile 2018 yılıdır.

Sosyal yardımlar kapsamında aşevi, aş ocağı sayısı 2014 – 2018 yılları arasında artan – azalan bir seyir izlemektedir. Bu tesislerin 101 adet ile en fazla sayıda olduğu sene 2015 iken en az sayıda olduğu yıl 92 adet ile 2017 yılıdır.

Sonuç

İnsan toplumunu ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve daha birçok alanda kökten değiştiren devrimler tarım ve sanayi devrimleridir. Tarım devrimi yerleşik hayata geçişe, şehirleşmeye ve devlet sistemlerinin doğmasına neden olmuştur. Bu dönüşümler sanayi devrimi doğana kadar devam etmiştir. Tarım devrimi ile sanayi devrimi arasında neredeyse 12.000 yıllık bir zaman vardır. Sanayi devrimi ise yine insan toplumunda kökten değişiklikler meydana getirmiştir. Öyle bir dönüşüm ki yüz yıl içerisinde tarım devriminden sanayi devrimine kadar geçen süreden daha fazla dönüşüm meydana gelmiştir.

İlk sanayi devrimi beraberinde köklü değişiklikler getirmiştir. Başta üretim sistemleri ve çalışma hayatını dönüştüren bu devrim kendini insanın olduğu her sahada açıkça hissettirmiştir. Öyle ki devlet yapılanmaları da 12 bin yıl sonra yeniden değişmiş, Avrupa’da kölelik sistemi yerine vatandaşlık hakkı ortaya çıkmış, yeni ve devasa şehir hayatları doğmuş, ilk defa dünya çapında insan hakları ortaya çıkmıştır. Ayrıca sanayi devriminin beraberinde ilk defa ortaya çıkardığı işçi – işveren sınıfı, sendikalar, devasa işletmeler çalışma hayatının daha da zorlaşacağına göstergesiydi. İşçi sınıfının sefalet ücreti alması, insan biyolojisinin dayanamayacağı 18 – 22 saat çalışmaları, kötü çalışma koşulları vb. durumlar sosyal politikanın doğmasına neden olmuştur. Sosyal politika başta kapital ekonomik yapı ile yeni emek piyasasını uyumlaştırma üzerine ortaya çıksa da, ilerleyen zamanlarda tüm sosyal hayatın içine nüfuz etmiştir.

Endüstri devriminin dört aşamalı süreci incelendiğinde;1784 yılında ilk mekanik dokuma tezgâhının kurulması, su ve buhar gücünün kullanılmaya başlaması ile ilk sanayi devrimi ortaya çıkmıştır. Mekanik üretim tesisleri bu süreçte kurulmaya başlamıştır. II. Sanayi devrimi ile ilki arasında neredeyse yüz yıllık bir zaman vardır. 1870’de ortaya çıkan II. Sanayi devriminde, ilk montaj hatları kurulurken kullanılan enerji türü elektrik enerjisi olmuştur. Üretim metotlarında da yenilikler yaşanmış, iş bölümü ve seri üretim ortaya çıkmıştır. 1969 yılında ilk programlanabilir mantık devrelerinin üretimi, ikincisi ile arasında yine yaklaşık yüz yıllık bir süre olan III. Sanayi devrimini doğurmuştur. Aradan geçen kırk yıllık süreden sonra günümüzü de içine alan Endüstri 4.0 yeni bir devrim olarak ortaya çıkmıştır.

Vakıf, insanoğlunun sosyal hayata geçtiği dönemlerden itibaren ve birçok medeniyette var olduğu iddia edilen bir müessesedir. Fakat bu müessese İslâm Medeniyeti’nde olduğu gibi neredeyse tüm sosyal etkinlikler yerine, sadece dini tesislerin inşasında bulunmuştur. İslâm Medeniyeti’yle çok farklı anlamlar kazanan vakıf, en güçlü etkisini İslamlaşmış Türklere göstermiştir.

Selçuklu döneminde etkinliği artan vakıflar, Osmanlı döneminde altın çağını yaşamıştır. Gelişen bir kurum çeşitlenir dolayısıyla branşlaşmayı beraberinde getirir. Bu bağlamda Osmanlı döneminde vakıfların türlerinin oldukça fazla olduğu gözlemlenmektedir. Bu da vakıf müessesesinin ne kadar geliştiğinin bir göstergesidir.

Osmanlı döneminde vakıflar, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanında hastaneler, kervansaraylar, imaretler kurarak önemli hizmetler ifa etmişlerdir. Yine sosyal dayanışma, gelir – servet dağılımı, istihdamı artırıcı özelliği ile bugünkü anlamda sosyal devletin yapacağı işleri yerine getirmiştir. Bunun en başta ekonomik etkileri devletin elini güçlendirmiştir. Ayrıca sosyal düzeyde birlik ve beraberliği de perçinleyerek, sosyal millet kavramını kültür haline getirmiştir. İmar ve bayındırlık alanında şehirleşme, yol, su, alt yapı hizmetlerini de yerine getirmiştir. Osmanlılar aynı dönemdeki batılı devletlerin, kilise – yerel yönetim – devlet tarafından ancak birlikte yerine getirilebilen birçok faaliyeti vakıfların yalnız başına ifa edebilmesi bu kuruluşların ne kadar kurumsallaştığının ve güçlü olduğunun açık kanıtıdır. Ayrıca vakıfların büyük bir çoğunluğunun Padişah ve devlet yetkilileri eliyle kurulması yönetim ile halk arasında muhabbet, bağlılık ve devlet – millet bütünleşmesi duygularını perçinlemiştir.

Vakıf sayısının artması vakıf çalışanlarının artması ile doğru orantılı olacağı düşüncesinden hareketle, istihdamın da direkt olarak pozitif etkileneceğini sarih hale getirmektedir. Osmanlının çöküşü ile birlikte vakıflar hem gücünü hem de önemini yitirmiştir.

Dikkat çeken başka bir nokta ise batılı işgalcilerin, Osmanlıyı işgal ederken, aşmakta zorlandıkları başlıca kurumun vakıflar olmasıdır. Vakıflar bu görevinden dolayı batılı müsteşriklerin hedef tahtası olmuştur. Günümüz vakıfları ise canlanma aşamasındadır. Şuan için vakıfların eskiye nazaran son derece yetersiz olduğu düşünülmektedir.

Türklerde vakıf kurumunun ne kadar önemsendiği, Cumhuriyet döneminde kurulan bugünkü adıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalan 52.000 adet vakfın devredilmesi iyi bir örnek olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar sosyal bir devlet olsa da vakıf kültürü gelişmiş olan Türk milleti, bu kültürü devam ettirmektedir. Bu bağlamda vakıflar bir sosyal politika aracı olarak işlev görmektedir.

Türkiye döneminde vakıflar, dezavantajlı gurupları daha çok hedef kitlesi olarak seçmiştir. Bu kapsamda dezavantajlı guruplara verilen hizmetler tüm hizmetlere oranla %78,9’dur. Bundan faydalanan dezavantajlı gurupların çoğunun çocuk ve kadın olması, çalışma çağında nüfusu dinamik hale getirecektir. Bu çerçevede eğitim, kreş, yurt, sığınma merkezleri gibi hizmetler sunan vakıflar, özellikle çocuk, genç ve kadınların sosyo – ekonomik

gelişimlerini desteklemektedir. Böylece işgücüne katılım oranı artarak ekonomik hayat desteklenmiş olacaktır. Kadınlara verilen barınma desteği ile ileride doğacak kriminolojik sorunların da ortaya çıkmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Kreş ve gündüz bakım evleri ile vakıflar, iş – yaşam dengesinin kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Huzurevleri ile yaşlı nüfusun bakım hizmetlerini ifa ederek toplumsal bir yarayı da ayrıca sarmaktadır.

Yine vakıfların, verdiği hizmetler ve hedef kitlesi incelendiğinde, belli kurumlarda çalışanların ve meslek sahiplerinin yetenek ve becerilerini artırıcı politikalar uygulayarak, emek piyasasının regülasyonuna yardımcı olduğu gözlemlenmektedir.

Sağlık sektöründen günümüzde, prim ödeyerek devletten ya da ücretine mukabil özel sektörden yararlanılabilmektedir²⁴. Vakıflar bu alanda da hizmet vererek sosyal politik bir araç görevi görmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

24 Bazı istisnalar bulunmaktadır. Örneğin devlet, 18 yaşına kadar herhangi bir sağlık güvencesi olmayan her bireye de sağlık hizmetini sunmaktadır.

Kaynakça/References

- Akgündüz, A. (1988). *İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Altan, Ö. Z. (2007). *Uluslararası çalışma normları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ateş, İ. (1982). Hayri ve sosyal açıdan vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, (15), 54–88.
- Berki, A. H. (1965). *Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri eserler*. Ankara: V. G. M. Neşriyatı.
- Berki, A. H. (1946). *Vakıflar*. (2.bs). İstanbul: Aydınlık Basımevi.
- Canan, İ. (1993). *Kütüb-i sitte muhtasarı tercüme ve şerhi*. C. XVI. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çiğerdelen, T. (2005). *Sivil toplum kuruluşlarında insan kaynaklarının yapısı ve yönetimi*. II. STK’lar Kongresi, Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İ.İ.B.F. Çanakkale.
- Çelebi, E. (1985). *Seyahatname*. C. 1, (M. Ç. Sadel, Çev.). İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985.
- Çevik, H. H. (1998). Kamu hizmetlerinin üretilmesinde sosyal refah çoğulculuğu. *Türk İdare Dergisi*, (418), 109–122.
- Develioğlu, F. (1992). *Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lugat*. Ankara.
- Doğan, M.S. (2006). Vakıf medeniyetimize sosyal siyaset ve sosyoloji açısından bir yaklaşım. *Sosyoloji Konferansları*, (34), 9–34.
- Ekin, N. (1979.). *Endüstri ilişkileri*. İstanbul: İ.Ü. İkt. Fak. Yay.
- Ergin, O. N. (1936). *Türkiye’de şehirciliğin tarihi inkişafı*. İstanbul.
- Ergin, O. (1944). *Türk imar tarihinde vakıflar belediyeler patrikhaneler*. İstanbul.
- Ersöz, H. Y. (2000). *Sosyal politika açısından yerel yönetimler: İngiltere, İsveç ve Türkiye örneği*,” (Doktora Tezi), İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertem, A. (2011), Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, (36), 25–66.
- Ertuç, H. (2007). İslâm hukuk tarihinde vakıflar ile batı kültüründeki benzer kurumların karşılaştırılması. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Esmer, G. (1998). *Mevzuatımızda gayrimenkul hükümleri ve tapu sicili*. Ankara: Tapu ve Kadastro Vakfı Yay.
- Hatemi, H. (1969). *Önceki ve bugünkü Türk hukukunda vakıf kurma muamelesi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Kazıcı, Z. (1945). *İslami ve sosyal açıdan vakıflar*. İstanbul: Marifat Yayınları.
- Kessler, G. (1945). *İçtimai siyaset*, (O. Tuna, Çev.). İstanbul: Gençlik Kitabevi.
- Kocabaş, F. (2010). *Sosyal politika aracı olarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar*. İstanbul: Nisan Kitabevi.

- Kongar, E. (1991). Sivil toplum ve kültür. Y. Fincancı (Ed). *Sivil Toplum*, İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- Koray, M. (2000). *Sosyal politika*. Bursa: Ezgi Yay.
- Koyunoğlu, H. H. (2002). Sosyal politikalar açısından vakıflar: XVII. yüzyıl İstanbul örneği. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kozak, İ.E. (1994). *Bir sosyal siyaset müessesesi olarak vakıf*. Adapazarı: Sakarya Ün. İİBF Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1942). Vakıf müessesesinin hukuki mahiyeti ve tarihi tekâmülü. *Vakıflar Dergisi*, (2), 1– 5.
- Kucur, F. (2011). Türkiye’de sosyal politika’nın gelişimi ve Sabahattin Zaim örneği. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kunter, H. B. (1938). Türk vakıfları ve vakfiyeleri üzerine mücmel bir etüd. *Vakıflar Dergisi*, (1), 103–129.
- Mardin, E.U. (1954). Vakıf müessesesi. *İktisat ve ticaret ansiklopedisi*. C. X, İstanbul.
- Okur, K. H. (2005). Para vakıfları bağlamında hukuk düzeni ve Ebussuud efendinin hukuk anlayışı üzerine bazı değerlendirmeler. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fak. Dergisi*. IV (7–8), 33–58.
- Örnek, A. (1998). *Kamu yönetimi*. İstanbul: Meram Yay.
- Özaydın, M. M. (2003). Vakıfların sosyal politika işlevleri ve günümüzde artan önemi. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7(2), 2–32.
- Özdemir, S. (2004a). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özdemir, S. (2004b). Kâr gütmeyen kuruluşlar (KGK) ve sosyal refahın sağlanmasında artan rolü. *Sosyal Siyaset Konferansları*, (48), 129–161.
- Özdemir S., Başel H. ve Şenocak H. (2009). Sivil toplum kuruluşları (STK)’nın artan önemi ve Üsküdar’da faaliyet gösteren bazı STK’lar. *Sosyal Siyaset Konferansları*, (56), 151–234.
- Özmen İ. ve Çorbacı H. (1991). *3402 sayılı kadaströ kanunu şerhi*, Ankara: Adalet Matbaacılık.
- Öztan, B. (1998). *Medeni hukukun temel kavramları*. (3. bs.). Ankara: A. Ü. Hukuk Fak. Yay.
- Öztürk, N. (1995). *Menşei ve tarihi gelişimi açısından vakıflar*. Ankara: VGM Yay.
- Sarı, H. N. (1986). Türk tıp eğitimi tarihinde vakıf sağlık kuruluşlarının önemi. *Vakıflar*, 76–82.
- Şahin, M. (2007). *Kamu ekonomisi ve sivil toplum kuruluşları*. Ankara: Seçkin Yay.
- Şeker, M. (2003). *İslâm’da sosyal dayanışma müesseseleri*. Ankara: DİB Yay.
- Şimşek, B. (1995). Üçüncü sektör, kavramlar ve işlevleri açısından incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Taşçı, F. (2007). 1980 sonrası Türkiye’de sosyal yardımların analizi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşçı, F. (2010). *Sosyal politikalarda can simidi sosyal yardım*. Ankara: Nobel Yay.
- Taşçı, F. (2011). Sosyal politika–ahlak ilişkisi. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuncay, A. (1984). *Eski Vakıf hükümlerimiz ve vakıflarla ilgili bazı inceleme ve sorunlar*. İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı Yay.
- Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. (1991). *Sosyal siyaset*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- TDK, (2011, 01, Aralık) Büyük Türkçe Sözlük. <http://tdkterim.gov.tr/bts/>.
- TDV, (2020, 26, Mart) Evkaf-ı Hümâyün Nezareti. <https://islamansiklopedisi.org.tr/evkaf-i-humayun-nezareti>.
- Unan, F. (1993). Kuruluşundan günümüze fatih külliyesi. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üçok, C. (1946). *Türk hukuk tarihi dersleri*. İstanbul: yy.
- VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel Bilgi <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/genel-bilgi>.
- VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel İçerik Vakıfların Türleri https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/02-vakiflarin-turlerine-g.pdf.
- VGM, (2020, 25, Mart), Vakıflarımız Genel İçerik, Yeni Vakıflar https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/03-yeni-vakiflarin-yil-ba.pdf.
- VGM. (2020, 27, Mart) Tarihte Vakıflar. <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>.
- VGM. (2020, 27, Mart) Yeni Vakıfların Hedef Kitleleri https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/10-yeni-vakiflarin-hedef-.pdf.
- VGM. (2020, 27, Mart) Kar Amacı Olmayan Tesisler https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11-kar-amaci-olmayan-tesi.pdf.
- Yıldız, H. D. (1993). İslâm medeniyeti ve müesseseleri. *Doğuştan günümüze büyük İslam tarihi*, C. XIV. İstanbul: Çağ Yay.
- Yazgan, T. (1992). *İktisatçılar için sosyal güvenlik ders notları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- Yılmaz, Y. (2019). İşgücü verimliliğini etkileyen faktörlerin analizi: bütüncül bir yaklaşım. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yüksel, H. (1998). *Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatında vakıfların rolü (1585-1683)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Zaim, S. (1988). Vakıfların milli ekonomiye etkileri. *V. Vakıf haftası semineri*. Ankara, VGM.
- Zaim, S. (1989). Vakıf mevzuatının aksayan yönleri, *Kıbrıs vakıf idaresi çalışmaları ve Türk vakıf medeniyetinde vakıf eski eserlerinin restorasyonu seminerleri*. Ankara.
- Zaim, S. (1997). Sivil toplum kuruluşları: Türkiye’deki gönüllü kuruluşların son yirmibeş yıldaki gelişme seyri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18), 296–302.

